

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Výchova dítěte k posilování úcty k lidským právům

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

Vypracovala:
Bc. Hana Eckertová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou diplomovou prací na téma "Výchova dítěte k posilování úcty k lidským právům" zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu uvedenou v seznamu použité literatury. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 25. března 2010

Bc. Hana Eckertová

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce profesoru JUDr. Daliboru Jílkovi, CSc. za odborné vedení, poskytnuté konzultace a doporučení ke zpracování tématu diplomové práce.

Hana Eckertová

„Nikdy se neboj pozvednout svůj hlas proti bezpráví, lži a chamtivosti.

Pokud by to dělali všichni lidé na světě, změnilo by to Zemi.“

William Faulkner

OBSAH

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	3
1 SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÝ POHLED NA LIDSKÁ PRÁVA	5
1.1 Lidská práva základní, odvozená, jejich znaky.....	8
2 VÝCHOVA A LIDSKÁ PRÁVA	11
2.1 Současný postoj českého školství ke vzdělávání	14
2.2 Seznámení dětí s lidskými právy	16
2.3 Škola - zprostředkovatel výchovy o lidských právech	19
2.4 Vliv výchovy na uvědomění si významu lidských práv	22
2.5 Rámcový vzdělávací program.....	25
2.6 Školní vzdělávací programy	26
2.7 Předmětové a mezipředmětové možnosti výchovy k lidským právům	27
3 EMPIRICKÁ ČÁST	31
3.1 Údaje o vybraných školách.....	32
3.2 Stanovení hypotéz.....	34
3.3 Analýza školních vzdělávacích programů vybraných škol.....	35
3.3.1 ŠVP ZŠ Komenského 2, Střelice	35
3.3.2 ŠVP ZŠ Školní 284, Újezd u Brna.....	38
3.3.3 ŠVP ZŠ Komenského náměstí 495, Slavkov u Brna	40
3.3.4 ŠVP ZŠ Mariánské náměstí 41, Uherský Brod.....	42
3.4 Prezentace výsledků dotazníku	44
3.4.1 Otázky týkající se znalosti a seznámení se s lidskými právy.....	44
3.4.2 Otázky týkající se školních vzdělávacích programů a školy	47
3.4.3 Otázky týkající se výuky o lidských právech.....	49
3.5 Ověření hypotéz	54
ZÁVĚR	55
RESUMÉ	61
ANOTACE	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64

PŘÍLOHA č. 1	1
PŘÍLOHA č. 2	3

ÚVOD

Tématem diplomové práce jsou lidská práva a význam výchovy dítěte k jejich uvědomění si a k posilování úcty k nim. V dnešní společnosti, v době vyspělé techniky a snadné dostupnosti informací je pro dorůstající děti snadné zjistit jaká práva mají a jaká práva jsou zahrnuta v Listině základních práv a svobod¹. Lidská práva prochází svým vývojem, který je od počátku spojený se stupněm společenského rozvoje.

Potřeba zaměření výchovy dítěte na posilování úcty k lidským právům je zakotvena v Úmluvě o právech dítěte v čl. 29, odst. 1. písm. b). Důležité však je tedy nejen, aby děti věděly, jaká práva mají, ale aby je současně ctily a byly si vědomy, že práva vyvažují povinnosti a že všichni lidé bez rozdílu mají stejná práva.

Práce chce poukázat na nutnost věnovat se v rámci základního školství problematice lidských práv a to ve dvou rovinách: jednak je potřebné mládež seznámit s tím, že každý má svá práva a jednak jí objasnit souvislost mezi právy každého jednotlivce a dodržováním povinností vůči ostatním lidem.

Cílem práce je zdůvodnit potřebu výchovy k lidským právům a posílení úcty k nim na druhém stupni základních škol. V rovině teoretické se práce věnuje rozboru předmětových možností výchovy k lidským právům a také možnostem mezipředmětových vztahů a vztahu této výchovy k hodnotám člověka.

Dalším cílem je porovnání provedené obsahové analýzy školních vzdělávacích programů vybraných základních škol ve vztahu k lidským právům a právům dítěte a výsledků uskutečněného dotazníkového šetření, které přinese odpovědi na otázky, jaký význam by mohla mít a jaký má výchova k posílení úcty k lidským právům.

Protože je dané téma velmi široké a dotýká se v podstatě všech oblastí života, provází člověka od jeho prvních kontaktů s jinými lidmi až do konce života, jsou zde uváděny a komentovány především možnosti základního školství. Legislativní rámec a skutečný přístup škol k možnostem plynoucím z něho. Úlohu rodiny, která prvotně dítě seznamuje s mezilidskými vztahy a vytváří základy hodnotového žebříčku a morálního kreditu², tato práce nikterak nezlehčuje. Vychází z toho, že by tento základ

¹ Listina základních práv a svobod. Horšovský Týn: Nakladatelství Jiří Křiška, 1996, 8 s.

² srov. Matějček, Z., Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986

měl být položen a dítě v rámci výuky na základní škole na něj bude navazovat, rozšiřovat svůj obzor.

Otázkou však zůstává, zda tomu tak skutečně je a jak dospělí – rodiče, pedagogové, vychovatelé - využívají svých možností. Výrazný podíl na výchově mládeže k úctě k lidským právům může mít také sociální pedagogika. A to i přesto, že pro sociálního pedagoga nejsou dány žádné osnovy a učební plán. Možnosti sociální pedagogiky jsou na základních školách (prostřednictvím učitelů, psychologického poradce), ve volnočasových centrech, zájmových kroužcích, kde je široký prostor pro *rozvoj osobnosti dětí ve směru správného životního stylu a hodnotného užitečného naplnění volného času.*³ To v sobě skrývá moment prevence, kdy se mladí lidé mohou naučit být tolerantní k různosti a nebude jim činit problémy komunikovat s ostatními lidmi. Naučí se projevit svůj názor a brát ohledy k názorům ostatních. V tom je základ uvědomění si lidských práv a současně povinnosti jejich respektování.

Úroveň mezilidských vztahů bohužel nenasvědčuje tomu, že jsou si dospělí vědomi toho, jak ovlivňují nastupující generaci. Příklady konzumního a komerčního způsobu života nemohou probudit v dětech potřebu ctít morální hodnoty a lidská práva v celém jejich spektru.

³ Kraus, B., Poláčková V., et al. Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001, str. 34

1 SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÝ POHLED NA LIDSKÁ PRÁVA

Problematika lidských práv je v posledních desetiletích stále více zmiňovaná a uvědomovaná si členy vyspělejších společností, kde se svých práv dovolávají jak jedinci, jimž je upíráno tato práva užívat, ať již z politických či prostě lidských důvodů, tak také osoby, které mnohdy hřeší právě na tajemnou formulku lidských práv a neuvědomují si, že jejich práva nemohou znamenat omezení práv ostatních lidí.

Lidská práva se v původním pojetí soustřeďovala pouze na občanskou a politickou oblast, nyní jsou vnímána v širokých souvislostech – zahrnují rovněž jevy sociální, kulturní a ekonomické povahy. *Dnes se dokonce hovoří o třetí generaci práv, která bere v úvahu i kolektivní práva a otázky týkající se budoucích generací lidstva.*⁴ O takovémto pojetí lidských práv budeme hovořit ještě dále v této kapitole. Na tomto místě lze však zdůraznit, že právě tento vývoj je nutný a nevyhnutelný pro porozumění mezi lidmi ve společnosti (užší i širší), k udržení lidskosti a k rozvíjení našeho světa tak, aby vznikalo co nejméně třecích ploch mezi jednotlivci, mezi skupinami i celými společnostmi. V těchto souvislostech je oblast výchovy k uvědomění si lidských práv úzce spjata se sociální pedagogikou.

Pojem lidskosti lze vnímat různě. Jedním z možných pohledů na ni je, že *lidskost je rozměrem člověka jako druhu na cestě hledání se, kdy člověk překračuje sám sebe a jeho vzájemnost se světem probíhá na bázi komunikace. Člověk nemůže existovat sám. Lidské bytí je vždy „bytím s jinými“. Komunikace je tak pro člověka jakousi univerzální podmínkou lidského bytí, neboť vše získává z komunikace s jinými lidmi. Nelidskost lze naopak pokládat za zvláštní - výlučně lidskou chorobu. Její zvláštnost spočívá v tom, že její příznaky se neprojevují na „pacientovi“ – člověku, který je jí postižený, ale na jiných, se kterými přichází do styku. Má podobu slz a bolesti jiných lidí, utrpení ostatních živých bytostí, vymírání živočišných a rostlinných druhů, ozónových děr, které jsou předzvěstí ekologické katastrofy*⁵.

⁴ Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 25

⁵ Krchňák P., pojednání Humanizace aneb o výchově k lidskosti; Lock J. O výchově: výbor z díla. 1. vydání, Praha: SPN, 1984, str. 243 - 245

Předchozí citace zdůrazňuje význam umění komunikace. Člověk je od svého narození vždy členem nějaké sociální skupiny⁶ a je nezbytné, aby se - ať již se jedná o rodinu, školu, pracovní kolektiv a další širší společenství, členové uvnitř těchto skupin dokázali mezi sebou domluvit. Určit si pravidla, za jakých bude jejich soužití možné. Jakým způsobem budou dodržovat řád tak, aby nebyl nikdo znevýhodněn, a jakým způsobem budou vycházet s jinými sociálními skupinami navzájem.

Abychom v dorůstající mládeži probudili potřebu respektovat lidská práva pro všechny bez rozdílu, je třeba věnovat se této problematice také ve škole v rámci výuky. V rodinách a při volnočasových aktivitách pak dětem ukazovat vlastním příkladem, že může být přirozenou samozřejmostí mít úctu k právům ostatních a současně si umět hájit práva vlastní. Myšlenky J. A. Komenského *„Humanizace – lidskosti člověka dosáhneme vzděláváním. Člověk se stává člověkem vzděláváním. Vše, čím jsme, jsme se museli naučit, stali jsme se vědoucími. Kdyby se člověk nevzdělával, nenaučil by se tomu, co ho určuje jako člověka, co ho charakterizuje, přestal by člověkem být.“*⁷ však v současné době vyznívá poněkud trpce v kontextu toho, čím se dnes lidé zabývají. Od dětství jsou děti vedeny k tomu, aby uměly získat co nejvíce výhod samy pro sebe, jsou podporovány v touze uspokojovat svoje pseudopotřeby, které v nich probouzí média společně s reklamou, a ke kterým je žene trend doby.

Po svém sebeurčení toužili lidé od nepaměti. Pocit toho, že každý jsme jedinečný, je jistě v každém z nás. Rovné možnosti, ambice prosadit se, vykonat něco objeveného, pomáhat ostatním, zvelebovat svůj majetek, účastnit se na řízení společnosti, žít na kterémkoli místě světa, vybrat si své přátele, věřit v jakéhokoli boha, nebo nevěřit v žádného – k tomu a k mnoha dalším rozhodnutím a pohnutkám, by měli mít všichni lidé stejné příležitosti. Ovšem rozdílností cílů, potřeb a ambicí logicky vede také k rozdílnosti pohledu na tuto rovnost.

Po hrůzách a barbarství, které lidstvo prožilo za 2. světové války, byla založena Rada Evropy jako ochrana k zamezení jejich opakování a byly vydány a přijaty první dokumenty, které jakýmsi způsobem zaštitily práva jednotlivců těch zemí, které se připojily k jejich respektování.

⁶ Zapletal L., Jilčík T., Sociologie I. Brno: Institut mezioborových studií, 2003

⁷ Komenský J. A. citace v pojednání Humanizace aneb o výchově k lidskosti; Lock J. O výchově: výbor z díla. 1. vydání, Praha: SPN, 1984

V běžném životě se však nelze jen dovolávat těchto listin, je třeba vštěpovat každému člověku vědomí toho, co je to lidskost, co může, co by měl a co nesmí dělat pro její zachování. Naučit se vnímat druhé, vrátit se k morálním zásadám, které v každé společnosti jsou. Neuskutečňovat své sny na úkor druhého. Neohrožovat plněním svého ideálu životy, zdraví, svobodu či majetek ostatních. Základ k tomu by měla položit rodina a jako k jednomu z důležitých cílů by k tomu měla přistupovat pedagogika a sociální pedagogika. Ta má transdisciplinární charakter a *zahrnuje výchovné otázky spojené nejen s rizikovými, ohroženými a marginálními skupinami, ale i otázky týkající se smyslu zabezpečování souladu potřeb jedince a společnosti a utváření optimálního životního stylu.*⁸ Ten může být cestou k pochopení odlišnosti (jak jednotlivců, tak celých skupin či společností), přijetí tolerance, nutnosti dodržovat společenská a morální pravidla, chovat se tak, aby nebyl nikdo zvýhodňován na úkor druhého.

*Avšak i přesto, že existuje Evropský soud pro lidská práva, může být ochrana lidských práv skutečná a pro každého občana přesvědčivá pouze tehdy, přispívá-li k jejich dodržování každý jednatel. Občané musejí vědět o existenci těchto práv, musejí být schopni je bránit, když jsou porušována, a musejí je respektovat v každodenním životě.*⁹ V současnosti jsou lidská práva zakotvena na vnitrostátní úrovni států v ústavách, či jim příbuzných dokumentech, na úrovni nadnárodní v mezinárodních úmluvách. Normy, které je upravují, mají v hierarchii právních norem nejvyšší právní sílu.¹⁰ Nastala shoda mezinárodního společenství, která je zaštitěna autoritou nejvyšších soudních orgánů.

⁸ Kraus B., Sociální pedagogika. Brno: Institut mezioborových studií, 2004

⁹ Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 33

¹⁰ Eller O., Jílek D. Rukověť mezinárodního práva. Brno: Institut mezioborových studií, 2006

1.1 Lidská práva základní, odvozená, jejich znaky

V průběhu vývoje společnosti se pojetí lidských práv měnilo a rozšiřovalo. Postupně se také výchova mládeže začala věnovat tomuto tématu. V posledních letech i v České republice dochází k jeho začleňování do výuky v rámci formálního vzdělávání na školách.

Naše školství se v předmětech jako je občanská výchova (na středních školách pak politická výchova, výchova k demokracii, či právní výchova) zabývá stěžejními, prvotně uváděnými a také nejdříve si uvědomovanými právy, kterými jsou tzv. práva první generace – práva svobody. Ta jsou obsažena ve Všeobecné deklaraci lidských práv¹¹, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech¹², Úmluvě o právech dítěte¹³ a v Evropské úmluvě o lidských právech.¹⁴ Jsou to práva občanská a politická: právo na svobodu projevu, svobodu shromažďování, právo na život, na spravedlivý soud, na účast v politickém životě společnosti atd. Lze se domnívat, že minimálně povědomí o jejich existenci skutečně žáci druhého stupně základních škol mají. Samozřejmě k němu přispívají také média, která velmi často prezentují různé kauzy řešící spory, zda např. bylo zakázání demonstrace porušením práva svobody shromažďování, či zda urážka druhého je vlastně právem svobody projevu urážejícího.

Práva rovnosti tzv. práva druhé generace, jež tvoří práva sociální, ekonomická, kulturní: právo na přiměřenou životní úroveň, na práci, vzdělání, zdravotní péči, na členství v odborech apod., jsou obsažena například ve Všeobecné deklaraci lidských práv¹⁵ a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹⁶. Nebývají však v rámci formálního vzdělávání součástí výuky zcela běžně, ale postupně se o oblastech, kterých se týkají, začíná více hovořit. Děje se tomu tak spíše mimo rámec školní výuky. V dnešní otevřené společnosti si z těchto práv dospívající mládež uvědomuje zejména právo na vzdělání a právo na přiměřenou životní úroveň. Jejich pohled však může být poněkud zúžen na touhu vzdělávat se na prestižních školách nejen v naší zemi a přiměřená životní úroveň může znamenat žít v podmínkách co možná nejpříjemnějších – se zabezpečením všech přání a požadavků.

¹¹ Všeobecná deklarace lidských práv, přijata a vyhlášena rezolucí 217 A (III) Valného shromáždění OSN 10. prosince 1948

¹² Mezinárodní pakt o občanských a politických právech – přijatý Valným shromážděním OSN 19. 12. 1966

¹³ Úmluva o právech dítěte – přijata Valným shromážděním OSN 20. 11. 1989

¹⁴ Evropská úmluva o lidských právech - podepsána v Římě 4. listopadu 1950, platná od roku 1953

¹⁵ Všeobecná deklarace lidských práv, přijata a vyhlášena rezolucí 217 A (III) Valného shromáždění OSN 10. prosince 1948

¹⁶ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech – přijatý Valným shromážděním OSN 19. 12. 1966

Zatím poslední vznikající či spíše nově uvědomovaná práva jsou tzv. práva třetí generace – práva solidarity, kolektivní práva. Vztahují se k právům celých společností nebo národů – právo na trvale udržitelný rozvoj, na zdravé životní prostředí, právo na mír. Vznikají oblasti výchovy, které se jimi zabývají – ekologická, rozvojová výchova, výchova k míru. Součástí výuky nejsou běžně na všech školách. Dá se říci, že se v této sféře zřejmě dělí mladá populace (ale nejen ona) na ty, kteří si tuto problematiku vůbec neuvědomují a na ty, kteří o ní vědí. Ti se dále člení minimálně do dvou skupin. První problémy bagatelizuje a vidí je jako nafouknutou bublinu, která je bez obsahu. Druhá si je uvědomuje a cítí se spoluodpovědná buď za jejich vznik, nebo za jejich řešení.

Uvedená klasifikace lidských práv však není zcela jednoznačná a není ani obecně přijímaným tříděním. Nejsou v ní například obsažena speciální práva – práva dětí, žen, handicapovaných, práva menšin (viz např. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin¹⁷). A rovněž některá práva uvedená ve třetí kategorii – např. právo na trvale udržitelný rozvoj – nebyla dosud oficiálně deklarována.

Pro pedagogiku obecně a také z pohledu sociální pedagogiky je třeba uvědomovat si provázanost a souvislost základních práv s právy odvozenými, kterou lze demonstrovat na příkladu: *s právem svobody projevu jsou svázána zvláštní či odvozená práva na svobodu shromažďování a sdružování. Svoboda projevu je řazena mezi základní pilíře demokracie, jejíž podstatou je i názorová pluralita.*¹⁸ Současně je v posledních desetiletích upravována rovnost všech osob bez rozdílu před zákonem a stále více se projevuje snaha o zákazy diskriminace. A to jsou témata, která by bylo vhodné a potřebné otevírat právě při výuce např. občanské výchovy na druhém stupni základních škol a zabývat se jimi i v rámci volnočasových aktivit.

Nelze však spoléhat na to, že veškerá výchova k uvědomění si a k úctě k lidským právům bude vyřešena seznámením dětí s existencí stěžejních mezinárodně uznávaných dokumentů, které se zabývají problematikou lidských práv. Je zřejmé, že s obsahem těchto dokumentů, či spíše s myšlenkou jejich obsahu a důvodem jejich vzniku by měly být právě dorůstající děti seznámeny. Nemělo by však jít o to, trvat na znalosti přesných historických dat vzniku těchto dokumentů ani na schopnosti přesně citovat jejich znění. Podstatou by mělo být obeznámit děti s vývojem lidské společnosti, který vedl

¹⁷ Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin - otevřena k podpisu členskými státy Rady Evropy ve Štrasburku 1. 2. 1995

¹⁸ Molek P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, str. 113, 142

až k tomu, že byla dohodnuta jakási pravidla a bylo jasně řečeno, že každá lidská bytost má některá nezadatelná práva, která jí nelze zcizit ani upřít. Připomenout existenci morálních tradic a motivovat k chuti na tyto tradice navázat.¹⁹

Pro to, aby si mladí lidé uvědomili jedinečnost lidských práv, by měli znát, že mezi jejich specifické znaky patří právě nezcizitelnost, neboť lidská práva jsou s člověkem spjata prostou skutečností jeho lidské existence, mohou však být omezena, či pozastavena (svoboda může být dočasně odňata člověku vinnému z trestného činu). Dalšími takovými znaky je jejich nedělitelnost, vzájemná závislost a provázanost, které znamenají, že lidská práva nelze vnímat izolovaně, žádné není důležitější než ostatní a také jejich univerzálnost, protože platí pro všechny lidi na celém světě bez rozdílu a bez časového omezení.

¹⁹ Kraus B., Teorie výchovy. Brno: Institut mezioborových studií, 2006

2 VÝCHOVA A LIDSKÁ PRÁVA

Kapitola je uvedena čl. č. 26 Všeobecné deklaráce lidských práv „Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat ke vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Organizace spojených národů pro zachování míru“.²⁰

Vzdělání se člověku nedostává pouze ve škole. Jedinice vychovává prvotně jeho rodina a teprve následně pokračuje v tomto procesu škola. Vzdělávací funkci však plní veškeré kontakty, které člověk navazuje se svým okolím v průběhu celého života.

Každý přinejmenším tuší, že na podobě výchovy závisí to, jak bude vypadat život ve společnosti, čeho si lidé budou vážit, koho budou ctít, jak se k sobě budou chovat, a vůbec jak budou rozumět smyslu svého žití, co budou ochotni obětovat a čeho se nikdy nevzdají. Všichni vědí, že bez výchovy se nelze obejít, a proto ji berou jako nutné zlo, jímž je třeba projít. Na jedné straně bezmyšlenkovitě opakují zděděná klišé, aniž jsou ochotni připustit zodpovědnost za převzatá rozhodnutí, aniž tuší, že ono "zlo" pramení ze zapomenutosti na povahu lidského bytí a dávná rozhodnutí berou jako předurčenost, jíž je nutno vyhovět, anebo na druhé straně dávné a hluboké tradice s lehkým srdcem opouštějí, buď v prosté negaci, nebo s přijetím "novinek", jejichž přednost často spočívá jen v tom, že jsou nové.²¹

V souvislosti s tím, jak již bylo uvedeno výše, že je problematika dodržování lidských práv v současné době čím dál aktuálnější, vyhlásilo v prosinci 1994 Valné shromáždění OSN oficiálně období 1995 – 2004 za Dekádu OSN pro výchovu k lidským právům. *Kdy výchova k lidským právům a veřejné informace o nich byly zásadními prostředky k podporování a dosažení stabilních a harmonických vztahů mezi společnostmi a k pěstování vzájemného porozumění, tolerance a míru.²²*

V souvislosti s „Programem výchovy mládeže k lidským právům“, který byl v roce 2000 pod patronací Ředitelství Rady Evropy pro mládež a sport zahájen u příležitosti 50. výročí Evropské úmluvy o lidských právech, vznikl „KOMPAS –

²⁰ Všeobecná deklaráce lidských práv, článek 26

²¹ Havlík R., Kořan J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, str. 140

²² Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 23

Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům“, který je v této práci vícekrát citován. *Cílem zmíněného programu je postavit lidská práva do centra práce s mládeží, a tím přispět k tomu, aby se výchova k lidským právům stala součástí hlavního proudu ve výchově.*²³

Téma lidských práv je tak široké a tak prorostlé do veškerých souvislostí každodenního života každého jedince všech společností, že otázka JAK vychovávat k uvědomění si lidských práv, k úctě k nim, je o to složitější, oč se zdá samozřejmější.

Přibývá pedagogů, kteří již chápou, že je třeba dětem objasňovat provázanost světa v maximální šíři a nejen informovat o existenci lidských práv, nýbrž mladou generaci vychovat a připravit na to, že lidská práva nejsou „sama o sobě“, že je třeba je mít na paměti, chovat se v souladu s morálními, kulturními tradicemi, objevovat cesty, jak uspokojit potřeby co nejširšího okruhu lidí tak, aby to nebylo na úkor jiných ani na úkor životního prostředí.²⁴ Otázkou pro většinu z nich však zůstává, jak by měla probíhat výchova k lidským právům? Učebnici dosud nikdo nevydal a jistě ani nevydá, právě pro onu mnohotematicnost problematiky lidských práv, která se vine vším, co člověk dělá – žije, a to od předškolního věku až do konce života. V této oblasti zřejmě nelze připravit každého na jakoukoli situaci, ale je třeba naučit děti (a nejen děti) žít, uvažovat a jednat tak, aby se jednak minimalizovala možnost dopustit porušení lidských práv a jednak aby se uměly svých práv nebo práv slabších domáhat způsobem účinným, nikoli však poškozujícím ostatní.

Výchova v této oblasti se uskutečňuje například prostřednictvím vzdělávacích programů a aktivit, zaměřujících se na podporu rovnosti a lidské důstojnosti. *V roce 1995 byl zahájen projekt Evropského centra mládeže a Evropské nadace mládeže: „Respekt pro každého – život pro všechny“, který byl kampaní mládeže proti rasismu a intoleranci. Úspěch takovýchto projektů však závisí na poskytnutí dostupných vzdělávacích metod a pomůcek – v tomto případě to byl manuál „Respekt pro každého – život pro všechny“, jeho dostupnost v národních jazycích zapojených zemí a také na*

²³ Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 11

²⁴ srov. Kraus, B., Poláček, V. et al. Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001

*existenci školitelů, kteří mohou školit další instruktory na národních, regionálních a místních úrovních.*²⁵

Budeme-li v rámci výchovy trvat pouze na tom, aby děti znaly výčet lidských práv, nebude to ještě znamenat, že se tím naučí je respektovat a že nebude docházet k jejich porušování. Aby byla lidská práva dodržována, je potřeba osvětlit mladé generaci (a opět nejen jí), že podaří-li se nám docílit souladu mezi životním přesvědčením a postoji s osvojením si chování, norem a předpisů hájících (garantujících) lidská práva, získáme tak dobrý základ pro to, abychom skutečně lidská práva dokázali nejen neporušovat, ale i naplňovat.

Jedním z cílů výchovy k lidským právům je naučit mladé lidi lidská práva respektovat. To však nestačí, protože bez ohledu na to, zda je vyučující respektují, žijeme ve světě, kde se všude kolem nás lidská práva porušují. Výchova sama tomuto porušování bohužel nezabrání – přinejmenším ne v krátkodobém horizontu.

Mladí lidé si to uvědomují, a to může někdy podryvat výchovné úsilí. Konečně – k čemu je dobré znát Všeobecnou deklaraci lidských práv, když se jí ve skutečnosti nikdo neřídí? K čemu je dobré, že rozpoznáme porušování lidských práv, když mu nedokážeme zabránit? A jaký má smysl náš soucit s utrpením obětí, když tím jen zvětšujeme bolest způsobenou nedodržováním jejich práv?

*Proto je důležité mladé lidi povzbuzovat, aby proti porušování lidských práv sami aktivně vystupovali – nejen proto, že skutečně mohou něčeho dosáhnout, ale také proto, že to je to, co chtějí vidět. Když zjistí, že svým jednáním mohou opravdu něco ovlivnit, dodá jim to sílu, odvalu a motivaci k další činnosti. A kromě toho tato zkušenost mladým lidem zpřítomní lidská práva tak, jak se to nepodaří v žádné aktivitě ani vyučovací hodině.*²⁶

V kontextu výše citovaného lze uvést, že situace se může stát začarovaným kruhem – učíme děti o lidských právech, respektu k nim, často jsou však svědky jejich porušování, proti kterému nikdo nezakročí a zakročí-li, neuspěje. Je možné, že někteří z nich dokážou pozvednout svůj hlas a poukázat na bezpráví a dokonce úspěšně. Nemůže se však v takových případech jednat spíše o prosazování zájmu silnějšího

²⁵ Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 11

²⁶ Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 269

jednotlivce na úkor druhého? Je velice tenká hranice mezi tím, co skutečně patří k lidským právům a co je zájmem silnějšího. S každým úspěchem pak jeho „moc“ roste a v důsledku může docházet k porušení lidských práv právě prosazováním domnělých nároků takového „bojovníka“.

2.1 Současný postoj českého školství ke vzdělávání

V souvislosti se zapojením České republiky do evropské integrace a s vývojem světa vůbec přijala Česká republika koncepci vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy, která byla zveřejněna Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dne 13. 5. 1999 jako „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha“. Jedná se o systémový projekt, který formuluje myšlenková východiska, obecné záměry společně s rozvojovými programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.

„... První, čeho si přejeme, jest, aby tak plně a k plnému lidství mohl býti vzděláván ne nějaký jeden člověk nebo několik jich nebo mnoho, nýbrž všichni lidé vespolek i každý zvlášť, mladí i staří, bohatí i chudí, urození i neurození, mužové i ženy, zkrátka každý, komu se dostalo údělu narodit se člověkem, aby konečně jednou bylo celé lidské pokolení vzdělané po všech věkových stupních, stavech, pohlaví a národech.

Za druhé si přejeme, aby každý člověk byl celistvě vzdělán a správně vycvičen nikoli jen v nějaké jediné věci nebo v několika málo nebo v mnohých, nýbrž ve všech, které dovršují podstatu lidství...“²⁷

V souladu s tímto dokumentem, který je uvozen výše citovaným mottem, by měly školy na všech stupních vzdělávací soustavy poskytnout žákům a studentům nejen obecný vzdělanostní základ, ale zejména je motivovat a připravit pro celoživotní učení, protože je zřejmé, že vzdělávání ve školách je pouze první etapou celoživotního učení.

Člověk musí být schopen adaptovat se na proměnlivé životní i pracovní prostředí, vyrovnávat se s novými činnostmi komplexního charakteru, vstupovat do nových vztahů, přijímat různé role a přitom si zachovat svou lidskou, kulturní, národní

²⁷ Komenský J. A., Obecná porada o nápravě věci lidských, III sv. Pampaedia v Bílé knize ČR

a občanskou identitu. Být připraven k vysoké odborné flexibilitě, tvořivým, kulturním a komunikativním schopnostem a morálním hodnotám. K úspěšnému studiu musí přispívat i vztah studentů s učiteli.

Cílem druhého stupně základního školství je podle „Bílé knihy“ zejména poskytnout žákům co nejkvalitnější základ. Vybavit je ujasněnými vztahy k základním lidským hodnotám²⁸, naučit je rozvíjet vlastní schopnosti a zájmy, tvořivost, tvořivé řešení problémů, osvojit si schopnost komunikace, spolupráce a respektu k práci druhých, schopnost projevat se jako svobodná tolerantní a ohleduplná osobnost, která má citlivý a vnímavý vztah k lidem i přírodě a odpovědný vztah k sobě a svému zdraví. Součástí tohoto cíle je také zaměření na výchovu k mírovému soužití, lidským právům a k udržitelnému rozvoji.

V souvislosti s tématem této práce lze říci, že byly téměř všude na světě svobody občanů rozšířeny, ale že je potřeba vyžadovat, aby každý uměl převzít zodpovědnost sám za své chování a jednání a také za společné rozhodování. K tomu je potřeba vychovat soudné, kriticky a nezávisle myslící občany, kteří si budou vědomi své vlastní důstojnosti a současně budou respektovat práva a svobody ostatních.

Současně se však mění sociální struktura společnosti a tato proměna vede k růstu extremismu. Vznikají sociální rozdíly, roste nezaměstnanost, společně s migrací obyvatelstva také vznikají třetí plochy mezi majoritní a minoritní společností, provázené neschopností tolerovat a přijmou kulturní a etnickou rozdílnost menšin.

*Čím větší je míra individuální svobody, tím víc záleží na osobní zralosti, odpovědnosti a tvořivosti každého občana. Čím více možností se člověku nabízí, tím víc záleží na jeho vlastních mravních a lidských kvalitách, aby si z nich dokázal dobře vybrat.*²⁹

Uváděný dokument představuje vzdělávání v jeho ideální podobě, předpokládá jak uvědomělost vyučujících, tak vzdělávaných. V celé své šíři je z hlediska praxe nerealizovatelný. Je formálním vzorem, ke kterému by se mělo vzdělávání co nejvíce přiblížit.

²⁸ srov. Eller O., Jílek D. Rukověť mezinárodního práva. Brno: Institut mezioborových studií, 2006, str. 17

²⁹ Národní program rozvoje vzdělání v ČR Bílá kniha, Praha: nakladatelství Tauris, 2001

2.2 Seznámení dětí s lidskými právy

O tom, že existují „jakási“ lidská práva, by se měly děti dovědět již v rodině, v předškolním věku – samozřejmě však přiměřenou formou s přihlédnutím ke stupni jejich zralosti. Škola by pak měla navázat na tento základ a informace uvést do souvislostí, tzn. osvětlit žákům vazby na společenské, mezilidské, pracovní a názorové oblasti života.

Jestliže v rámci výuky občanské nauky, dějepisu, či literatury budou děti seznámeny s historickými fakty o lidských právech a nedoví se nic o jejich provázání s běžným každodenním životem, nelze hovořit o výchově k nim. Nejúčinnější, nejzáživnější a nejpoutavější bude v tomto případě využít zážitkové pedagogiky, která je na některých školách již praktikována v takových předmětech, jako je výchova k občanství. Učení zážitkem probíhá v ideálním případě v několika fázích, během nichž navozenou situaci žáci „prožijí“, potom si o prožitém sdělují zážitky, reagují na to, co pozorovali, následně o situaci diskutují a vcítují se do ní a porovnávají, jak se navozená situace přibližuje skutečnému světu. Nakonec tuto zkušenost mohou uplatnit ve svém vlastním životě a mohou díky prožité simulaci přehodnotit svůj postoj a změnit způsob svého chování.

Další formou činností, jak zaujmout žáky, je připravit setkání mimo výuku, na kterých lze diskutovat o lidských právech a o různých situacích, které mohou nastat. Hovořit o jejich možných řešeních včetně případné další pomoci při problémech, ať již se jedná o postup jak kontaktovat různá centra pomoci³⁰, jak se zachovat v případě evidentního bezpráví, při šikaně apod. Na tato setkání mohou sami žáci připravit plakáty, organizačně se podílet například na výběru kulturního zaměření – pozvat nějakého hosta. Může jít rovněž o návštěvy pomáhajících organizací, poraden. Lze například formou dopisů navázat kontakt s centry odlišných kultur, menšin a vzájemně se navštívit a případně uspořádat společné setkání s prezentací svých zájmů a zvyklostí.

Výše uvedené příklady nejsou běžnou praxí, mohou však být inspirací. Jejich praktické užití bohužel není závislé jen na obsahu národního programu rozvoje vzdělávání, ale především na podmínkách v konkrétních školách a na jednotlivých pedagogických pracovnicích.

³⁰ např. www.helcom.cz, www.clovekvtsni.cz, www.poradna-prava.cz

Na internetové síti existují portály, které se problematikou mládeže a lidských práv v souvislosti s propojováním světa zabývají. Pro vychovatele se zde otevírá možnost v rámci výuky na ně upozornit, seznámit děti s jejich tématem a například jim zadat úkol vyhledat aktivitu, které by se třída, škola nebo někteří jednotlivci mohli zúčastnit.

Jedním z těchto portálů je EURODESK³¹ Evropská informační síť pro mládež, která nabízí širokou škálu služeb usnadňujících přístup k Evropským informacím, poskytuje pomoc a poradenství, seznamy Evropských programů, publikace, odkazy na další webové stránky, události týkající se mládeže atd.³² Pro ilustraci jsou zde uvedeny některé projekty, do kterých je nebo bylo možno se zapojit: v rámci kampaně „Každý jsme jiný, všichni rovnoprávní“ proběhla v roce 2007 hudební soutěž KAM-PAŇ-SONG, která byla určena pro lidi ve věku 13 – 26 let, kteří zkomponovali skladbu vztahující se k problematice lidských práv; v Českých Budějovicích proběhla v roce 2007 akce „Burza dobrých nápadů – multikulturní výchova, výchova k lidským právům“, na které byli účastníci seznámeni s projekty „Czechkid“ a „Najít nový domov“ a také s manuálem pro výchovu mládeže k lidským právům KOMPAS. Proběhly rovněž akce týkající se témat menšin, výchovy k respektu, střetávání kultur, multikulturalismu, boji proti rasismu a extremismu.

Rovněž UNICEF³³ v roce 2009 při 20. výročí Úmluvy o právech dítěte pořádal videosoutěž. Jednominutová videa měla zobrazovat, co pro autora znamenají lidská práva – buď v celosvětovém měřítku, v jeho zemi, komunitě nebo pro něho osobně. Zapojit se mohli jednotlivci i týmy. Vítězný snímek bude v průběhu letošního roku vysílán po celém světě při příležitosti mezinárodního dne dětského vysílání v roce 2010.

Posledním zde uvedeným příkladem je akce „Vymysli slogan na podporu Mezinárodního roku mládeže!“. OSN vyhlásila rok 2010 Mezinárodním rokem mládeže, hlavním tématem pak Dialog a vzájemné porozumění s cílem podpořit dialog a spolupráci mezi generacemi, propagovat mír, dodržování lidských práv a svobod a solidaritu mezi lidmi. Oficiální zahájení se uskuteční na Mezinárodní den mládeže 12. srpna 2010, do konce roku pak proběhne mnoho mezinárodních akcí.³⁴

³¹ <http://www.eurodesk.cz>

³² <http://www.euractiv.cz/osoby-a-institute/zastoupeni-evropske-komise-v-cr/39/institute>

³³ <http://www.unicef.cz>

³⁴ <http://www.eurodesk.cz>

Výše uvedené aktivity, do kterých by se mládež mohla zapojit, jsou zmíněny pro demonstraci bohatosti nabídky. V této souvislosti je dle dílčích poznatků zřejmé, že na ně nejsou v dostatečné míře žáci upozorňováni a nedochází tak k jejich zapojení nebo alespoň k jejich seznámení se s možnostmi, jaké jsou.

Při seznamování dětí s lidskými právy sehrává velikou, stěžejní roli rodina. Může mladého člověka, který teprve hledá svůj pohled na svět ovlivnit jak pozitivně, tak negativně. Neboť je to právě rodina, která nejvíce ovlivňuje nastavení hodnotového systému dětí a předává jim návyky nutné pro orientaci v poznávacích stereotypch. *Rodina působí na své členy podle potřeby restriktivně (omezuje určité tendence); direktivně (usměrňuje své členy určitými pokyny); projektivně (chrání zájmy a normy rodiny) a predikativně (díky normám rodiny můžeme do jisté míry předvídat, jak se člověk v určité situaci zachová).*³⁵

Dítě na druhém stupni základní školy již začíná uvažovat o tom, jaký by tento svět měl a mohl být. Existuje-li mezi normami rodiny a společnosti rozpor, vnímá to jako určitou zátěž, hledá pak cestu, jak se chovat, mění se jeho postoj k rodičům, zpochybňují se rodičovské hodnoty a normy. To je příležitost, kterou může a měla by využít škola a v době, kdy žáci objevují svoji identitu a přijímají svoji svobodu jim pomoci uvědomit si, že s obojím je spjata také zodpovědnost. Že si nelze vybírat jen ty hodnoty a normy, které jsou ochotni dodržovat.

Mladí lidé v tomto období sledují více souvislostí, mezi nimi také to, zda jejich učitelé a rodiče „nekáží vodu a nepijí víno“. *Ve svém každodenním životě i ve své každodenní výchově dítěte sledujeme určité cíle. Máme je v sobě zakotveny v podobě hodnot, které uznáváme, o které usilujeme, ke kterým směřujeme. To, zda těchto cílů svou výchovnou praxí dosáhneme, závisí na povaze naší lásky k dítěti.*³⁶

³⁵ Kohoutek R. Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM Akademické nakladatelství, 1998. str. 5.

³⁶ Kodýtková D. Bud' anebo v rodinné výchově. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, str. 33

2.3 Škola - zprostředkovatel výchovy o lidských právech

Výchova ve školství byla vždy a je i v novodobé historii ovlivňována vývojem společnosti jako celku. Před první světovou válkou byla podřizována věrnosti rakouskému trůnu a idejím katolicismu. Následně byla za první republiky silně ovlivněna rodícím se vlastenectvím. Za okupace pak nacistickou ideologií, kterou vystřídal marxismus-leninismus.³⁷ Teprve po roce 1989 přišly na řadu myšlenky demokracie zahrnující i otázky lidských práv, rozvoje světa, jeho posun ke globalizaci, stírání rozdílů mezi východem a západem.

Metody výuky se v průběhu desetiletí také měnily a dnes se výchova uskutečňuje i prostřednictvím moderních techniky. Aby podíl školy neklesal více, než je nezbytné, je potřeba, aby i školy využívaly možností, které nabízí informační exploze prezentovaná na internetu. Tato forma vzdělávání by samozřejmě ve školství neměla nahradit živé slovo učitele ani tištěné učebnice. Měla by být možností, kterou se žáci naučí používat a využívat nejen k útěkům do virtuálního světa, ale především ke zdokonalení svého rozhledu, uvědomění si, že svět je přes svoji velikost provázaný v celém svém spektru. Nebude-li škola zavádět nové metody využívající nové technologie, bude její role ve výchově mládeže postupně menší a menší. Nabudou-li děti přesvědčení, že jim učitelé v oblasti komunikační technologie „nestačí“, bude jejich respekt k nim mizivý. Ovšem ani k tomu nestačí mít jen dobře vybavené učebny moderní technikou. Je třeba průběžným vzděláváním pedagogických pracovníků docílit jejich informační gramotnosti, zvyšovat jejich kvalifikaci a dovednosti.³⁸

Škola má v každé době specifické funkce, které hovoří o její vzdělávací roli v té které době. V současnosti zůstávají dominantními funkce výchovná, vzdělávací a kvalifikační. Jejich prostřednictvím škola působí na žáky tak, aby získávali nejen znalosti potřebné k přípravě na další vzdělávání, které je dovede až k nějaké konkrétní profesi, má je vybavit také uměním chovat se k ostatním lidem, k sobě i k prostředí, ve kterém žijeme. Velmi významná je integrační funkce podporující vytváření postojů a dovedností umožňujících sociální styk a komunikaci jak v rámci školy, tak i v širším sociálním společenství. Zahrnuje i orientaci dětí v oblasti respektu k odlišnostem a individualitě ostatních a porozumění lidem.

³⁷ Havlík R., Kořá J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, str. 34

³⁸ srov. Mühlpachr P, Problémy současné společnosti. Brno: Institut mezioborových studií, 2004

Je ovšem beznadějně očekávat, že školy dokážou zásadním způsobem změnit návyky, postoje a přesvědčení, které jsou obecně sdílené celým společenstvím a tvoří výraznou součást tradic a duchovního klimatu společnosti. Školská výuka může mnohé kultivovat a rozvíjet, ale nemůže vytvořit "nového člověka". V zásadě platí, že žák není žádným produktem školy, ale jeho růst je ovlivněn plejádou nejrůznějších sociálních vlivů. Například nepříznivý vliv špatného sociálního prostředí, v němž dítě vyrůstá, se škole daří měnit jen velmi obtížně. Škola také může jen obtížně měnit návyky, postoje, a přesvědčení žáků ve společnosti, která si pěstuje mnoho mýtů o své pracovní šikovnosti, kulturní vyspělosti a demokratických tradicích, v reálném životě však udržuje mnoho zastaralých praktik, šlendriánství, neochoty a netolerance.³⁹

Úlohou školy je pomáhat žáků dospět k určité úrovni morální zralosti. To je opět podmíněno vhodnou a kvalifikovanou výchovnou aktivitou pedagogů, kteří tzv. kráčí s dobou a mohou být pro děti příkladem toho, že lze být moderním člověkem a současně dodržovat etické a morální zásady i bez vizitky podivína.

V souvislosti s rafinovaností svodů, které mládež ohrožují, může být právě kompetentní „dobrá“ výchova mravů a charakteru onou nutnou a žádoucí protiváhou „zlu“ ve všech jeho podobách. Ostatně, kdo jiný a kde jinde (vedle rodiny) mají být mládeži „... vštěpovány všechny ctnosti bez výjimky. Neboť z toho, co je řádné a mravné, nelze vyjímati ničeho, nemá-li povstati mezera a porušení harmonie“. (Komenský, 1905, s. 262). *Úspěch v mravní výchově bude mít ten, kdo dokáže oslovovat nejen rozum dítěte, ale i jeho city a také vhodně usměrnit jeho chování.⁴⁰*

V současnosti se k výše uvedeným funkcím školy jsou deklarovány také další – speciální, mezi něž se řadí funkce ochranná, resocializační či nápravná. V souladu s přijatým vzdělávacím programem České republiky by mělo docházet k integraci znevýhodněných dětí, dětí příslušníků národnostních menšin a dětí, u kterých se projevují sociálně patologické jevy do kolektivů „normálních“ dětí. Podle dílčích zjištění však tento předpoklad není dostatečně naplňován, neboť zejména ve velkých městech naší republiky se například pod názvem integrovaná základní škola skrývá instituce, do které z devadesáti procent chodí romské děti.

³⁹ Havlík R., Kořá J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, str. 100

⁴⁰ Molek P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, str. 68

Mimo školu dnes děti ovlivňují – ať již žádoucím či nežádoucím způsobem – také média: televize – velký výběr programů kabelových společností, film, počítačové hry. *Moderní technika utváří až téměř "paralelní vzdělávací systém". Politikum tkví v tom, nakolik tento vývoj v sociálně nerovných podmínkách globalizace zvyšuje vzdělanostní nabídku všem, či naopak prohlubuje nerovnosti přístupu ke vzdělání mezi "informačně bohatými" a "informačně chudými".*⁴¹

Paradoxem však v této souvislosti může být, že přes citované nerovné podmínky mohou být děti s větší vzdělanostní nabídkou podmíněnou právě dostupností informačních médií více sobečtí a uzavření okolnímu světu, než ti, pro které je takové vybavení nedostupné, a kteří navzdory tomu mohou mít rozvinutější sociální citění, větší úctu k životu a hodnotám.

⁴¹ Giddens A., 2001 dle Havlíka R., Koti. J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, str. 35

2.4 Vliv výchovy na uvědomění si významu lidských práv

Aby mladí lidé pochopili závažnost tématu dodržování lidských práv, je velmi důležité, kdo, kdy, jakou formou a v jakém prostředí je k tomu vychovává. To jsou aspekty, z nichž některé může ovlivnit škola, jiné přímo pedagog.

Dokážeme-li dětem předat následující rozluštění toho, co lidská práva jsou, získají velmi dobrý předpoklad ke zdravé orientaci ve světě plném nového, neznámého a vyzývajícího. Pro svoji výstižnost je dále uvedena delší citace: *Lidská práva jsou jako brnění: chrání nás. Jsou jako pravidla, protože nám říkají, jak se máme chovat. A jsou jako soudci, neboť se jich můžeme dovolávat. Jsou abstraktní – podobně jako city. A stejně jako city jsou vlastní každému a existují bez ohledu na to, co se děje.*

Jsou jako příroda, protože mohou být poškozována. A jsou jako duše, jelikož nemohou být zničena. Stejně jako čas měří všem stejně – chudým i bohatým, starým i mladým, bílým i černým, velkým i malým. Poskytují nám respekt a zavazují nás, abychom i my přistupovali k jiným lidem s respektem. Podobně jako v případě dobra, pravdy nebo spravedlnosti se nedokážeme shodnout na jejich definici, ale rozpoznáme je, když se objeví před námi.

Právo je nárok, který jsme oprávněni vznášet.... Lidská práva jsou však nároky trochu jiného typu, protože nejsou závislé ani na slíbech, ani na zárukách druhé strany. Právo člověka na život nezávisí na tom, zda mu někdo jiný slíbil, že ho nezabije. Jeho život na tom záviset může, ale jeho právo na život nikoli. Jeho právo na život závisí na jediné věci: na tom, že je člověk.⁴²

Výchovou má být mladým lidem vštípeno vědomí důležitosti morálních zásad a to, že jejich dodržování není projevem slabosti, ale naopak vyzrálosti a veliké vnitřní síly. Že klíčovými hodnotami jsou rovnost a důstojnost a od nich že se odvíjí hodnoty další: svoboda, respekt, tolerance, zodpovědnost, spravedlnost. Všechny uvedené jsou „univerzální“, protože čím víc lidí je bude uznávat, tím méně bude netolerance a zášti, pocitů křivdy a tím méně bude mezi lidmi nedorozumění a konfliktů.

⁴² Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: nakladatelství Argo, 2006, str. 283

Přestože výše uvedené odstavce mohou působit jako klišé, obsahují podstatu, v čem tkví problém porušování lidských práv, ať již budeme hovořit o důstojnosti, vlastním názoru, přesvědčení, náboženství, sebeurčení... Je to jinak poskládaný žebříček hodnot.⁴³ Při vytváření hodnotového systému člověka má klíčovou roli rodina, která prostřednictvím společenského dědění neboli *předáváním návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypech, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí.*⁴⁴ Škola, jak již bylo několikrát zmíněno dříve, rozvíjí nebo naopak usměrňuje povědomí žáků o tom, pro které hodnoty je důležité najít na hodnotovém žebříčku místo.

*V průběhu školní docházky se žáci učí pravidlům sociálního styku a komunikace, učí se kompromisům, ale i dovednosti bránit se v případě napadení, zvykají si na zátěžové situace a rozvíjejí další dovednosti, které mohou být užitečné pro pozdější zvládnutí životních situací. Mezi tyto dovednosti mohou spadat i ty, které nejsou společensky schvalovány - jako je podvádění, opisování a napodobování místo tvůrčího řešení, lhaní, podlézání autoritám, vytváření utajovaných či nevhodných koalic se spolužáky apod.*⁴⁵ Citovaná pasáž rovněž velmi souvisí s tím, co si dítě již před vstupem na základní školu přináší z domova. Jaké vztahy v jeho rodině panují, jaké jednání je zde normou. Bude-li škola učit o poctivosti, pravdomluvnosti, toleranci a shovívavosti a domácí prostředí přitom bude žáka v průběhu jeho školní docházky utvrzovat v tom, že ve „skutečném“ životě je jednodušší podvádět, domáhat se svých potřeb hádkou či násilím – podle kterého z modelů pak takový člověk bude žít?

Vzhledem k rozmachu migrace východních a jižních národů na evropský kontinent se mění národnostní a rasové spektrum školních kolektivů a v důsledku toho je třeba zavádět nové formy a metody výuky. Daleko větší důraz je (měl by být) kladen na komunikaci a rozvíjení témat tolerance a respektu k odlišnostem.

Žáci osmých a devátých tříd se již orientují v politice, mají přehled o institucích jak státních, tak mezinárodních, uvědomují si do jisté míry rozdíly mezi národními a širšími kulturními tradicemi. Je však třeba si uvědomit, že jejich představy o chodu světa jsou idealistické, neboť nemohou obsáhnout poznatky, které člověk získává

⁴³ srov. Nakonečný M., *Základy psychologie*, Praha: Academia, 2004, str. 422

⁴⁴ Kohoutek, R. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: CERM Akademické nakladatelství, 1998. str. 3.

⁴⁵ Havlík R., Kořá J., *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007, str. 114

až zkušenostmi. Škola žáky také poučí o významu Evropské unie⁴⁶, seznamuje je s problematikou ekologické situace světa, učí o vztahu člověka ke krajině, o důsledcích lidské existence na zemi⁴⁷.

Úkolem nejen pro školu, ale ve stěžejní míře také pro rodinu, je pomoci mladým lidem komplexně vnímat svět – prostředí školy, rodiny i jakékoli jiné, jehož jsou součástí. Uvědomovat si potřebnost dobré komunikace mezi lidmi bez rozdílu⁴⁸. V úplně běžném životě se nemusí vždy jednat o diskriminující postoje založené na rasové odlišnosti. Podle dílčích zjištění jsou běžnější projevy napadající druhé pro jinakost v oblékání, v zájmech nebo příslušnost k sociálně slabší části společnosti, která má omezené ekonomické možnosti. Rodina skutečně dává dítěti ten základ, ze kterého potom čerpá celý život, škola má v případě pokřiveného základu ztíženou pozici při své výchovné činnosti. Není možné veškerou odpovědnost přenášet na školu.

*Bylo by velmi nadsazené, kdybychom vliv školy přeceňovali a očekávali, že tato instituce dokáže vhodně utvářenou výchovou napravit vše, co je ve společnosti stále ještě nedokonalé, nerozvinuté, či dokonce zaostalé. Na druhé straně je zřejmé, že např. demokratické poměry nelze utvořit z ničeho a schopnost demokratického smýšlení a vystupování je záležitostí výchovy přesahující daleko možnosti jedné generace. Školní výchova může mít značný vliv na utváření demokratického jednání a může společnosti prospět nejen tím, že veškeré socializační procesy bude zaměřovat k dobré adaptaci na složité fungování společnosti, ale i tím, že současně bude vytvářet přesvědčení, že svět sice není dokonalý, ale je v lidských silách jej postupně měnit.*⁴⁹ V citovaném odstavci je deklarován možný dopad školní výchovy na mladou generaci. Zůstává však především na pedagogických pracovnících, jak ke svému poslání budou přistupovat a nakolik se jim bude dařit děti zaujmout.

⁴⁶ Národní program rozvoje vzdělání v ČR Bílá kniha, Praha: nakladatelství Tauris, 2001

⁴⁷ srov. Kraus, B., Poláčková, V. et al. Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001

⁴⁸ srov. Sýkora F., Sociální komunikace. Brno: Institut mezioborových studií, 2003 a Nakonečný M., Úvod do psychologie. Praha: Academia, 2005

⁴⁹ Havlík R., Kořá J., Sociologie výchovy a školy, Portál, Praha 2007, str. 126

2.5 Rámcový vzdělávací program

V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize, s níž blíže seznamuje kapitola 2.1 této práce) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), se do vzdělávací soustavy zavedl nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních.

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (RVP). Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání.

Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů*.⁵⁰

*Výukové programy realizované v praxi mají i mnohé důsledky či dopady, které nebylo možné předem rozvrhnout, předpokládat či naplánovat. Teorie výstavby kurikula tak záhy dospěla k tomu, co kdysi formuloval ve filozofické rovině G. W. F. Hegel ve Fenomenologii ducha, totiž, že jednání lidí vyvolává jak předpokládané a předvídané, tak vždy také nepředvídatelné a neočekávané důsledky.*⁵¹ V naší době však lze konstatovat vcelku neutěšenou situaci v tom smyslu, že náš vzdělávací systém disponuje sice dokumentem, který předkládá kýžený dopad výchovy a vzdělávání současně s nutným předpokladem celoživotního vzdělávání, avšak skutečná praxe s tímto kurikulem nekoresponduje. Optimisticky lze podotknout, že důvodem může být krátké období od přijetí „Bílé knihy“.

⁵⁰ <http://app.edu.cz>

⁵¹ Havlík R., Koř'a J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, str. 106

2.6 Školní vzdělávací programy

Ve školních vzdělávacích programech jsou v souladu s rámcovým vzdělávacím programem stanoveny priority a strategie jednotlivých škol. Kromě záležitostí obecnější povahy mají možnost obsahovat také konkrétní specifické záměry podle zaměření školy.

V České republice existují rovněž alternativní vzdělávací programy, k těm nejsilnějším patří program „Začít spolu“, ke kterému se připojuje více než šedesát mateřských a čtyřicet základních škol. V jeho rámci jsou na středních a vysokých školách připravováni budoucí pedagogové. Program klade vyšší a nové nároky na profesionalitu učitele. *„Začít spolu je vzdělávací program zdůrazňující individuální přístup k dítěti, partnerství školy, rodiny a širší společnosti v oblasti výchovy a vzdělávání. Prosazuje a umožňuje inkluzi dětí se speciálními potřebami (dětí nadprůměrně nadaných, dětí s vývojovými poruchami i dětí s postižením, zvláště užitečný je pro děti z různých etnických menšin). Filozoficky se opírá o konstruktivismus a teorie kognitivně-morálního vývoje, jedná se o program vycházející z pedagogického přístupu orientovaného na dítě.⁵² Vychází z filozofie otevřené společnosti, vede k demokratickému myšlení a jednání dětí i dospělých. Mezi principy vzdělávacího programu Začít spolu patří: individuální přístup ke každému dítěti; integrované učení hrou a činnostmi, integrovaná tematická výuka; centra aktivit ve třídě; plánování a pozorování jako klíčové dovednosti učitele; aktivní účast rodin; spolupráce s komunitou; inkluze dětí se speciálními individuálními i etnickými potřebami; multikulturní a protipředsudkové vzdělávání; týmová práce učitelů; profesní a osobnostní růst pedagogů“⁵³.*

V citovaných principech programu je skutečně obsaženo to, co může vést ke vzdělávání pedagogických pracovníků, kteří pak budou k výchově dětí přistupovat v jejich duchu, a výsledkem může být zdravý náhled dorůstající generace na svět, kde má každý svoje místo, stejné možnosti, prostor k seberealizaci, která bude ve prospěch ostatních i ve prospěch světa jako celku – ve smyslu udržitelnosti jeho zdrojů a rozvoje.

⁵² srov. Kraus B., Poláčková, V. et al. Člověk - prostředí - výchova. Brno: Paido, 2001

⁵³ Doležalová J., Lašek J., Vybraná témata pedagogiky a psychologie. Hradec Králové: Gaudemus, 2002 str. 30

2.7 Předmětové a mezipředmětové možnosti výchovy k lidským právům

Možnost základních škol přizpůsobit vlastním podmínkám rozvržení výuky současně poskytuje prostor pro tematické prolínání některých oblastí výuky do více předmětů. To jistě může vést ke komplexnějšímu pochopení souvislostí. Většinou je problematika lidských práv obsažena v učivu občanské výchovy. Pedagogové se jí však mohou věnovat také při výuce dějepisu, zeměpisu, rodinné výchovy, také například v rámci hodin literatury. Skutečně záleží na konkrétní osobnosti každého pedagoga, jak se bude tomuto širokému tématu věnovat. To je podmíněno jeho přístupem k výchově dětí a jeho vědomím provázanosti všech sociálních kontaktů.

Cílem výchovy je mnohostranný a vyvážený rozvoj osobnosti žáka v rovině intelektuální, emocionální, volní, sociální, etické i estetické⁵⁴. V dnešním světě je nezbytné rozvíjet u žáků vědomí potřebnosti zodpovědného postoje k toleranci, solidaritě, respektu nejen k odlišnostem, ale i k prosté různosti, k porozumění pro druhé. Neméně důležité je pěstování sebedůvěry, utváření národního vědomí i multikulturního porozumění, rozvíjení demokratických hodnot, občanských kvalit, navrácení k morálním zásadám⁵⁵.

Mezipředmětové pojetí výuky dává předpoklad podat dětem ucelené informace a probudit v nich zájem o obecně platné hodnoty slučitelné s trvale udržitelným rozvojem. K nim patří sebevědomí založené na možnosti svobodného rozhodování, vědomí sounáležitosti každého člověka s kolektivem i se společností jako celkem, solidarita a altruismus. Pocit spoluzodpovědnosti za vývoj lidské společnosti i za stav přírody, úcta k životu ve všech jeho formách, tolerance, snaha o vcítění, řešení problémů jednáním, nikoli silou – to jsou atributy, které pomohou k přirozenému hájení dodržování lidských práv.

O všech uvedených hodnotách a postojích lze komplexně vyučovat v hodinách občanské výchovy, dějepisu, zeměpisu, rodinné výchovy, českého jazyka, ale například i v hodinách informatiky, výtvarné a hudební výchovy, kdy lze na příkladech různých uměleckých směrů poukázat na zvláštnosti jednotlivých kultur, národů, etnik.

⁵⁴ Matějček Z., Psychologické eseje. Praha: Karolinum, 2004

⁵⁵ Horká H., Výchova pro 21. století – koncepce globální výchovy v podmínkách české školy, Brno: Paido, 2000, str. 40, volně

Vhodně sestavený harmonogram výuky může vést děti k osvojení si takových postojů, díky kterým pro ně bude dodržování lidských práv přirozené. Výše uvedenou provázaností se mohou školy věnovat globální výchově *jako výchově přirozené, humanisticky orientované, flexibilní a otevřené, všestranné ve smyslu celistvého a harmonického rozvoje osobnosti, zdůrazňující sociální rozvoj jedince a sebepoznání, spolupráci se sociálním prostředím a respektující originalitu osobnosti vychovávaného. Globální výchova z didaktického hlediska preferuje předkládání vzdělávacího obsahu v souvislostech globálního vidění světa s důrazem na ekologický rozměr chápání přírody, společnosti, člověka, tedy světa jako celku.*⁵⁶

Praktické mezipředmětové provázání vyučování je velmi ovlivněno osobnostními a profesními předpoklady učitele, jeho postoji a zkušenostmi. Tyto skutečnosti ovlivňují i přípravu a strukturu vyučování a rovněž přístup k hodnocení výsledků žáků. *Má-li být vzdělávání užitečné a má-li být přijato, musí být kritériem pro výběr a uspořádání učiva potřeby jednotlivce, skupiny, národa, kontinentu a světa. Vidíme tedy, že preference některých prvků učiva je nejen velmi proměnlivá, ale že je otázka výběru učiva obtížná vůbec.*⁵⁷

Civilizační rozvoj svět zdokonalil tak, že přibývá obav, zda tempo zvyšování životní úrovně nepřivede lidstvo i zemi ke katastrofě, či úpadku mezilidských vztahů. Předejít těmto důsledkům může výrazně pomoci škola výchovou. Seznámením dětí s nebezpečím, které v přetechnizovaném světě hrozí – totiž že člověk v jistém smyslu žije v umělém světě, kde je manipulován. Média určují, co je správné, jak se má člověk chovat. Diktují způsob myšlení, vytváří jednotnou celospolečenskou líbivou kulturu. Člověk, který se od ní odkloní, pak může být okolím vytěsňován pro svůj odlišný pohled. Reklama vytváří pseudopotřeby. Televizní umělá realita ovlivňuje vnímání skutečného světa virtuálně režírovaným pohledem. Je snadnější utíkat se do zprostředkovaných příběhů prezentovaných v seriálech, než komunikovat se skutečnými lidmi.

Člověk přestává umět vnímat své blízké, má problémy s identifikací sama sebe a své příslušnosti k vlastní rodině. Hodnotí své okolí nikoli jako své společníky, ale jako objekty, které mu ve větší či menší míře mohou pomoci uspokojit jeho potřeby. *Chybí-li*

⁵⁶ Molek P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, str. 40

⁵⁷ Pařízek V., 1996 dle Molka P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, str. 40

*vědomí identity, ve společnosti vzniká chaos, jedinec se pak snaží identitu získat ohraničením se, dochází k anonymním projevům násilí, zabíjení, válkám, k netoleranci ke všemu, co je odlišné, čemu nerozumím. Tento stav však současně probouzí lidi, kteří se ptají po smyslu, starají se o duševní a duchovní rozvoj, hledají možnosti kvalitního lidského soužití a snaží se rozumět sobě, druhým, životu. Vždyť jenom tam, kde je porozumění, má místo láska, tam život nabývá skutečného smyslu.*⁵⁸

Velkým úkolem je úspěšná výchova k rasové snášenlivosti. Škola má vést děti k tomu, aby si uměly ujasnit vlastní postoje k jiným národnostem a rasám. Aktuální je tato otázka čím dál víc v souvislosti s tím, že se ve třídách zvyšuje podíl žáků jiných národností či příslušníků menšin. Pozitivní postoje by měl pedagog podporovat a negativním umět porozumět, najít jejich důvod.⁵⁹ Tím bývá většinou strach, negativní zkušenost. Tento postoj dětem nelze prostě vyvracet, cestou k jejich změně může být zdůraznění, že jedinec, který negativní postoj způsobil, nereprezentuje celé etnikum. Vychovatel by se měl snažit dětem osvětlit, že příčinou jejich negativního náhledu je nejspíše strach z neznámého.⁶⁰ Pro lepší seznámení se s kulturou, zvyky a mentalitou etnika, je vhodné uspořádat besedu. *Lze využít metod, jako je brainstorming, ev. dotazník, ve kterém se nejprve každý individuálně zamyslí nad tématem, poté své názory probírá ve dvojici, pak ve skupině přibližně o pěti lidech, teprve poté následuje veřejná prezentace názorů skupiny, při níž se všichni snaží dospět k přijatelným návrhům řešení. Podstatné je po celou dobu besedy udržet nehodnotící postoj, nechat zaznít všechny názory, neblokovat děti projevem odsouzení, není-li jejich názor v souladu s pedagogovým. Techniku se lze naučit, ale není možné dát přesný návod, jak s dětmi pracovat, ani hotový nástroj – tím jsou vedoucí skupin sami. Podstatné je, aby učitel měl ujasněný vlastní postoj, byl autentický, nedirektivní, počítal s opozicí a uměl s ní zacházet. Otevřenost dospívajících vyžaduje čas a důvěru, účinnější je setkat se s dětmi vícekrát než provést jednorázovou akci, časově je třeba počítat s jednou a půl hodinou, jedna vyučovací hodina nestačí.*⁶¹

Pro osvojení si uvedených schopností a k nácviku zvládnání takovýchto praktik výuky je žádoucí uspořádat cyklus seminářů pro pedagogy, na kterých by si i oni sami

⁵⁸ Molek P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, str. 177

⁵⁹ srov. Brander P., Oliveira B., Gomes R., Ondráčková J., Keen E., Surian A., Lemineur M., Suslova O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům, nakladatelství. Praha: Argo, 2006, str. 29

⁶⁰ Šišková T., Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi, Praha: Portál, 2008, volně

⁶¹ Molek P., Jäger P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova, Praha: Auditorium, 2007, str. 182

ujasnili vlastní postoje k problematice. Lze bohužel předpokládat, že účast učitelů základních škol na podobných aktivitách je minimální a dopad této účasti není tak zásadní, jak by pozitivně ovlivnil výuku.

Výchova dětí k posilování úcty k lidským právům by se měla ve velké míře zaměřit na otázku tolerance k jiným národnostem. Ta je velice široká, ožehavá, aktuální a komplikovaná. Problematice potíží, které potkávají příslušníky menšin, se věnují některé neziskové organizace. O jejich existenci je v rámci např. občanské výchovy vhodné žáky informovat, neboť se jim tím zkonkretizuje existence možných úskalí, které občany jiných národností mohou potkat.⁶² Je ovšem potřeba děti učit toleranci i k docela běžným každodenním odlišnostem. Budou-li děti více vnímavé, tolerantní a nebudou-li se ostýchat otevřeně komunikovat, naučí-li se neurážet ostatní a vyslechnout si kritiku povede to k úbytku projevů šikany. V rámci výuky by měly být osvětleny pojmy jako je diskriminace, rasismus, rasová diskriminace, segregace, xenofobie. Současně by mělo důrazně zaznít, jaká rizika plynou z toho, když je někteří lidé přijmou jako svoje přesvědčení.

⁶² www.helcom.cz; www.clovekvtisni.cz; www.poradna-prava.cz

3 EMPIRICKÁ ČÁST

V rámci této diplomové práce byl proveden průzkum, při němž byla použita metoda dotazníku (příloha č. 1). Dotazování bylo realizováno v období říjen 2009 až leden 2010 ve čtyřech základních školách – ve Střelicích, Újezdě u Brna, Slavkově u Brna a v Uherském Brodě. Cílovou skupinou byli žáci devátých tříd. Tato věková skupina nejlépe odpovídá záměrům stanoveného výzkumného úkolu. Žáci tohoto věku jsou již schopni problematiku úcty k lidským právům vnímat a svůj postoj k tomuto tématu zaujmout.

Ve dvou školách byli s projektem seznámeni třídní učitelé, v jedné ředitelka a v jedné škole zástupkyně ředitele školy. Dotazníky byly dětem rozdány, vyplňovány byly ve dvou případech v rámci třídnické hodiny, v jednom případě v hodině matematiky (hodina třídního učitele) a v jednom případě ve volném čase žáků (o přestávce).

Dotazník je anonymní, obsahuje pouze údaj o věku a pohlaví respondenta a sedm otázek. Vyplnění bylo zcela dobrovolné, proto je počet respondentů malý a také se v jednotlivých školách se liší. Z toho důvodu je výstižnější charakterizovat toto šetření jako sondáž. Odpovídali žáci ve věku 14 - 16 let, celkem 54 dětí, z toho 27 chlapců a 27 dívek.

V této části práce je kromě charakteristiky vybraných škol také výčet hypotéz, které budou zhodnocením výsledků provedené sondáže buď vyvráceny, nebo potvrzeny. Rovněž jsou tu přestaveny školní vzdělávací programy vybraných škol a vyhodnocení odpovědí na každou otázku dotazníku, které je prezentováno vždy i krátkým komentářem.

3.1 Údaje o vybraných školách

V této kapitole jsou uvedeny základní údaje o školách, jejichž žáci odpovídali na dotazník:

Ⓢ **Základní škola a mateřská škola Střelice**⁶³, Komenského 2, okres Brno – venkov, zřizovatel Obec Střelice, nám. Svobody 111, ředitelem školy je Mgr. Vladimír Urbanec.

Školu ve školním roce 2009 – 2010 navštěvuje 380 dětí. Učitelský sbor má 23 členů, 18 žen a 5 mužů.

Dotazování pro tuto diplomovou práci proběhlo v deváté třídě a bylo dohodnuto s třídním učitelem Mgr. M. Holešovským a uskutečněno v hodině matematiky.

Školní vzdělávací program školy je podrobněji představen v kapitole 3.3.1.

Ⓢ **Základní škola Újezd u Brna**⁶⁴, Školní 284, okres Brno – venkov, zřizovatel Město Újezd u Brna, Komenského 107, ředitelkou školy je PaedDr. Jaroslava Olšanská.

Výuka probíhá ve vzdělávacím programu „Duhová škola“ a „Základní škola“. Škola má kapacitu 500 žáků, které vyučuje 26 učitelů – 22 žen a 4 muži.

Dotazování pro tuto diplomovou práci proběhlo po dohodě s ředitelkou školy a v deváté třídě bylo provedeno v rámci třídnické hodiny.

Školní vzdělávací program školy je podrobněji představen v kapitole 3.3.2.

⁶³ <http://www.zs.streliceubrna.cz/>

⁶⁴ <http://zs.ujezdubrna.info/>

© **Základní škola Slavkov u Brna** ⁶⁵, Komenského náměstí 495, okres Vyškov, zřizovatel Město Slavkov u Brna, Palackého náměstí 65, ředitelem školy je Mgr. Vladimír Soukup.

Škola klade důraz na moderní vyučovací metody (hra, experiment, rozhovory, vyučovací bloky...), individuální přístup k dětem s poruchami učení i chování i k talentovaným žákům, ekologickou výchovu. Spolupracuje s francouzským městem Darney a školou v rakouském Hornu. V učitelském sboru je 25 žen a 4 muži.

Dotazování pro tuto diplomovou práci proběhlo v deváté třídě a bylo dohodnuto ve volném čase přímo s žáky.

Školní vzdělávací program školy je podrobněji představen v kapitole 3.3.3.

© **Základní škola Uherský Brod** ⁶⁶, Mariánské náměstí 41, okres Uherské Hradiště, zřizovatel Město Uherský Brod, Masarykovo náměstí 100, ředitelem školy je Bohuslav Jandásek.

Škola je zapojena do projektů Napříč školou, Mezinárodní projekty pro žáky, Ekologicko – poznávací projekty pro žáky, Projekt SIPVZ: Region ve výuce nově. Vyučuje v programu Základní škola a Základní škola s rozšířenou výukou matematiky a přírodovědných předmětů. Nabízí individuální péči o integrované a nadané žáky: testování nadaných žáků ve spolupráci se společností MENZA, důraz klade na jazykovou výuku a počítačovou gramotnost, výuka logopedie a dyslexie,

⁶⁵ <http://www.zs.slavkovub.indos.cz/>

⁶⁶ <http://www.zsmarianske.cz/charakteristika-skoly.htm>

spolupracuje s rakouskou školou v Etsdorfu, spolupráce s Ústavem sociální péče (projekt Setkávání), je zaměřená na ekologickou výchovu – spolupracuje s OŽP MěÚ v Uherském Brodě, EKO poradnou Chrupa a Nadací Partnerství – vysazování městské zeleně, projekt „Bílá místa na mapě ČR“. Učitelský sbor má 30 členů, 7 mužů a 23 žen.

Ve školním roce 2009 – 2010 ji navštěvuje 500 žáků.

Dotazování pro tuto diplomovou práci proběhlo po dohodě se zástupkyní školy Mgr. Jitkou Hudečkovou v deváté třídě a bylo provedeno v rámci třídnické hodiny.

Školní vzdělávací program školy je podrobněji představen v kapitole 3.3.4.

3.2 Stanovení hypotéz

Před zahájením studia školních vzdělávacích programů vybraných škol a před začátkem dotazníkového šetření byly stanoveny následující hypotézy:

H 1 – Předpoklad, že většina dotazovaných dětí umí vyjmenovat alespoň tři lidská práva.

H 2 - Předpoklad, že většina dotazovaných dětí se o existenci lidských práv nedověděla v rodině.

H 3 – Předpoklad, že většina respondentů ví o existenci školního vzdělávacího programu své školy.

H 4 – Předpoklad, že výchova vztahující se k problematice lidských práv probíhá v rámci občanské výchovy a není provázána s jinými předměty.

H 5 – Předpoklad, že většina dětí, které se šetření účastnily, si myslí, že by se škola výchově vztahující se k lidským právům měla věnovat více.

H 6 – Předpoklad, že ve většině ŠVP je zakotveno, že škola bude věnovat pozornost výchově žáků k úctě, toleranci a spolupráci.

3.3 Analýza školních vzdělávacích programů vybraných škol

V této kapitole jsou představeny školní vzdělávací programy vybraných škol, zejména ty pasáže, které povedou ke zjištění, jaké prostředky a možnosti mají jednotlivé základní školy k dispozici, aby byla jejich výchovou posilována úcta k lidským právům, a jaký význam tomuto směru výchovy jednotlivé školy přikládají. Porovnání záměrů jednotlivých škol se skutečností bude konfrontováno prostřednictvím výše zmíněného dotazníku. Tak bude možno buď potvrdit, nebo vyvrátit stanovené hypotézy.

3.3.1 ŠVP ZŠ Komenského 2, Střelice

Informace týkající se ŠVP byly čerpány na internetových stránkách školy.⁶⁷ Na této škole se na 2. stupni vyučuje 1 hodina výchovy k občanství týdně, v sedmé třídě ještě 1 hodina mediální a multikulturní výchovy týdně. Na škole pracuje výchovná poradkyně a preventistka sociálně patologických jevů.

Dle platného školního vzdělávacího programu jsou v rámci výchovné a vzdělávací strategie školy žáci motivováni k nutnosti komunikace mezi lidmi. Jsou pěstovány morálně volní vlastnosti a pevná vůle kontrolou plnění zadaných úkolů i ve spolupráci s rodinou. Žáci jsou povzbuzováni za dobrou práci dle jejich osobních schopností, jsou tolerovány osobní zvláštnosti každého dítěte. Žák je veden k sebepoznávání a sebehodnocení, je motivován k zájmu a chuti řešit problémy. Jsou zadávány úkoly k řešení a vytvářeny modelové situace zejména z praktického života - ohleduplného jednání s druhými lidmi, poskytnutí pomoci druhým a požádání o pomoc pro sebe sama, nácvik asertivního chování.

Žáci jsou vedeni k diskusi a toleranci. Pěstuje se představivost a tvůrčí myšlení. Praktikuje se skupinová výuka, žáci se vedou k umění komunikovat mezi sebou, kreativně řešit situace. Například: navozená diskuse na téma: Jak bys tento problém řešil jinak než tvůj předchůdce. Vyučující nastíní problém z více úhlů pohledu. Koriguje, podporuje žáky v obhájení vlastního názoru. Umožňuje žákům objektivně

⁶⁷ <http://www.zs.streliceubrna.cz/>

hodnotit projevy druhých a vyslovit svůj názor. Žáci mohou prezentovat své názory a nápady ve školním časopise. Je vytvářeno otevřené, nestresující prostředí.

Děti se učí poznat důsledky svého necitlivého chování k partnerům v rozhovoru. Jsou stanovena pravidla spolupráce ve skupinové práci, vzájemná pomoc při učení. Usiluje se o to, aby žáci prokázali schopnost střídat role ve skupině. Jsou vedeni k respektování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se sami podílejí. Učí se zároveň k odmítavému postoji ke všemu, co narušuje dobré vztahy mezi žáky.

Pedagog má zájem naučit žáky základům kooperace a týmové práce. Snaží se o získání důvěry žáka, o jeho včlenění do společné debaty, aby byl schopen se podřídit názorům většiny, navozuje pozitivní atmosféru a koriguje debatu, motivuje ho pochvalou. Je poukazováno na různé formy řešení problémů.

Žáci jsou seznamováni s minoritními skupinami ve společnosti. Uskutečňují se exkurze a spolupráce s Ústavem sociální péče ve Střelčicích, posílají se výrobky a výtěžky sbírek do nemocnic a domovů. Žáci se učí k úctě ke starším spoluobčanům, připravují kulturní program pro seniory, besedy a další akce.

V rámci občanských kompetencí stanovených RVP škola usiluje o to, připravovat žáky jako svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňující svá práva a plnící své povinnosti. Učitelé se snaží být důslednými a pěstovat právní povědomí u žáků, seznamují žáky s morálním kodexem, vyžadují dodržování pravidel slušného chování a společenského styku. Škola se rovněž věnuje vytváření kladného vztahu k životnímu prostředí, podporuje environmentální výchovu. Vytváří povědomí národní příslušnosti, reaguje na současné dění.

Integruje žáky s poruchami učení i chování do kolektivu třídy, vede je k respektování rozdílů mezi nimi.

V rámci průřezového tématu „Výchova demokratického občana k rozvoji osobnosti žáka“ se škola věnuje zaujetí aktivního postoje v obhajování a dodržování lidských práv a svobod, vede k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti, rozvíjí komunikativní a dialogické schopnosti a dovednosti, učí uvažovat o problémech v širších souvislostech. Žák získává otevřený postoj k životu, úctu k zákonu, je disciplinovaný a sebekritický, ohleduplný a ochotný pomáhat slabším,

získává respekt ke kulturním, etnickým i jiným odlišnostem, snaží se jednat asertivně, být schopný kompromisu.

V rámci průřezového tématu „Výchova k myšlení v evropských souvislostech“ získává žák vědomosti potřebné pro porozumění odlišností sociálních a kulturních mezi národy, pro orientaci v evropském prostředí, k pochopení souvislosti evropských kořenů, seznamuje se díly významných Evropanů. Učí se vnímat sebe sama jako součást evropské dimenze, upevňuje své postoje k Evropě, pozitivně vnímá kulturní rozmanitost v rámci Evropy, získává pozitivní postoj k tradičním evropským hodnotám, osvojuje si vzorce chování evropského občana a smysl pro zodpovědnost.

V rámci průřezového tématu „Multikulturní výchova“ se žáci učí komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých, učí se přijmout druhého jedince se stejnými právy, rozvíjí schopnost poznávat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin, učí se uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů. Vytvářejí si postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, uvědomují si vlastní identitu, neslučitelnost rasové či jiné intolerance s principy života, jsou vedeni k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu.

V rámci průřezového tématu „Environmentální výchova“ škola rozvíjí vztahy člověka k prostředí, vede k uvědomění si podmínek života a možností jejich ohrožování, poskytuje znalosti, dovednosti a pěstuje návyky nezbytné pro každodenní žádoucí jednání občana vůči prostředí, napomáhá rozvíjení spolupráce v péči o životní prostředí na místní, regionální, evropské i světové úrovni, učí komunikovat o problémech životního prostředí. Vede k odpovědnosti ve vztahu k biosféře, přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě.

3.3.2 ŠVP ZŠ Školní 284, Újezd u Brna

Informace týkající se ŠVP byly čerpány na internetových stránkách školy.⁶⁸ Na škole se na 2. stupni vyučuje týdně 1 hodina výchovy k občanství, předmět je spjat s těmito vzdělávacími oblastmi: jazyk a jazyková komunikace, informační a komunikační technologie, člověk a společnost (dějepis), člověk a příroda (zeměpis a přírodopis), umění a kultura (hudební a výtvarná výchova), člověk a zdraví, člověk a svět práce.

Plněním ŠVP ZŠ Újezd u Brna směřuje k zavádění efektivních metod, které mají vést žáky k týmové práci, vzájemné pomoci, toleranci a respektování názorů druhých, k pozitivní motivaci žáků pro celoživotní vzdělávání. Cílem je vytváření radostného pracovního prostředí založeného na pozitivním vztahu mezi učitelem a žákem. Škola posiluje výuku cizích jazyků s ohledem na naši sounáležitost s EU. Vede žáky ke zdravému životnímu stylu a dodržování stanovených pravidel jako součásti přípravy na praktický život občana.

V rámci stanovení kompetencí k řešení problémů škola uplatňuje mezipředmětové vztahy, výuka je vedena pokud možno tak, aby žáci hledali různá řešení problémů, a poznatky jim nejsou předkládány v hotové podobě.

Děti se aktivně podílejí na všech fázích činnosti - na plánování, přípravě, realizaci i hodnocení. Starší žáci připravují různé aktivity pro své mladší spolužáky - různé projekty a soutěže.

V rámci kompetencí komunikativních škola učí dodržovat etiku komunikace – schopnost naslouchat, respektovat názory druhých, věcnost projevu, obhajovat svůj názor, přijmout konstruktivní kritiku. K tomu slouží především metody skupinové práce, různé krátkodobé i dlouhodobé projekty, metoda komunitního kruhu. Buduje vztahy založené na atmosféře demokracie a přátelství, podporuje kooperativní učení a spolupráci ve výuce. Vede žáky k toleranci a ohleduplnosti vůči žákům jiných národností a různých odlišností. K posílení správných postojů žáků využívá zejména společenskovedních předmětů.

⁶⁸ <http://zs.ujezdubrna.info/svp/svp.htm>

Škola klade důraz na kvalitní práci třídního učitele, který by měl mít vysoký morální kredit a takovou autoritu, aby mohl kladně působit na své žáky. Dále na spolupráci učitelů mezi sebou a s vedením školy. Podporuje spolupráci školy s rodiči, Radou školy, Nadačním fondem, zřizovatelem a dalšími partnery. Vede žáky k sebehodnocení a sebepoznání. Umožňuje žákům i rodičům spolupráci s výchovným poradcem, případně s dalšími odborníky v oblasti výchovy a vzdělání.

V oblasti kompetencí občanských škola učí žáky samostatně rozhodovat a nést důsledky za svá rozhodnutí. Pomáhá pochopit důležitost pomoci, solidarity a tolerance. Vede žáky k dodržování mravních hodnot a pravidel slušného jednání, rozpoznávání netolerantních, rasistických a extremistických projevů a zaujmutí nesouhlasného postoje k nim. Vede žáky k umění rozlišovat demokracii od anarchie. Učí je respektovat a dodržovat řády, podílet se na jejich tvorbě, zapojovat se do společenských činností v rámci třídy, školy, obce. Chránit kulturní, přírodní památky a životní prostředí. K tomu je zaměřen dlouhodobý projekt Ekoškola, do něhož je škola zapojena. U příležitosti dekády OSN „Vzdělání pro udržitelný rozvoj“ byl škole v březnu 2010 udělen titul „Škola udržitelného rozvoje“ I. stupně. Jedná se o nejvyšší ocenění za aktivity v oblasti environmentální výchovy za účast v projektech, vzdělávání dětí i pedagogů a další ekologicky zaměřené činnosti realizované během školního roku.⁶⁹

⁶⁹ <http://zs.ujezdubrna.info/>

3.3.3 ŠVP ZŠ Komenského náměstí 495, Slavkov u Brna

Informace týkající se ŠVP byly čerpány na internetových stránkách školy.⁷⁰ Na škole se na druhém stupni vyučuje předmět Dnešní svět jako součást vzdělávací oblasti člověk a společnost. Náplní předmětu je mimo jiné na přiměřené úrovni naučit žáky zhodnotit na vybraných příkladech mozaiku multikulturního světa. Porovnat státy světa a zájmové integrace států na základě podobných a odlišných znaků. Souvisí s předměty socioekonomický a politický zeměpis světa, které se věnují počtu obyvatel a jeho růstu, rozmístění obyvatel, migraci, rasám, národům, náboženstvím, dělení států světa podle různých kritérií, mezinárodním organizacím.

Mezipředmětové vztahy, které škola připravila, jsou v rámci dějepisu (počátky lidské společnosti, náboženství v jednotlivých částech světa, moderní doba, rozdělený a integrující se svět), přírodopisu (lidské rasy), občanské nauky (rasismus, národ, principy demokracie, lidská práva, evropská integrace, významné globální problémy), průřezovými tématy jsou multikulturní výchova, výchova demokratického občana, výchova myšlení v evropských a globálních souvislostech, mediální výchova, environmentální výchova.

Předmět občanská výchova se na druhém stupni vyučuje jednu hodinu týdně. Svým zaměřením integruje znalosti žáků z tohoto i ostatních předmětů. Učí žáky orientovat se ve světě kolem sebe, vytvářet si vlastní názor, hodnotit a řešit situace. Soustředí se na vývoj společnosti, demokratické principy, fungování státu a jeho složek. Zaměřuje se na pozitivní postoje, mezilidské vztahy, schopnosti všestranné komunikace a jednání. Učí srovnávat historické, sociální a kulturní vazby, řešit problémové situace každodenního života. Zaměřuje se na kladné občanské postoje a na prevenci negativních projevů jako rasismus, xenofobie a extremismus ve všech polohách.

Výchovné strategie předmětu Občanská výchova: člověk ve společnosti, člověk jako jedinec, stát a hospodářství, stát a právo a mezinárodní vztahy a globální svět.

V osmé třídě objasňuje, jak realistické poznávání a hodnocení vlastní osobnosti může pozitivně ovlivnit rozhodování a vztahy s druhými. Učí posoudit vliv osobních vlastností na dosahování individuálních a společenských cílů, chápat význam vůle při překonávání překážek. Usměrnjuje a kultivuje charakterové a volní vlastnosti,

⁷⁰ <http://www.zs.slavkovub.indos.cz/>

rozvíjí osobní přednosti. Věnuje se vnitřnímu světu člověka – vnímání, prožívání a posuzování skutečnosti; systému osobních hodnot; sebehodnocení; stereotypům v chování a posuzování lidí, mezilidským vztahům, kreativitě, sebepoznání a sebepojetí. Osobnostnímu rozvoji člověka – volbě povolání, kooperaci a kompetici, poznávání lidí. Rozlišování a porovnávání úkolů orgánů právní ochrany občanů, uvádí příklady jejich činnosti a spolupráce pro postihování trestných činů. Seznamuje žáky s protiprávním jednáním – jeho druhy a postihy, hovoří o duševním vlastnictví, lidských vztazích a morálním rozvoji.

V deváté třídě pak popisuje vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvádí příklady práv občanů v rámci unie. Objasňuje podstatu, význam a výhody evropské integrace. Historii i současnost EU. Téma „Jsme Evropané,“ přesahuje do zeměpisu. Uvádí příklady mezinárodního terorismu, mezinárodní spolupráce – ekonomické, politické a bezpečnostní. Učí o významných mezinárodních organizacích NATO, OSN apod. Téma „Evropa a svět nás zajímá“ přesahuje do dějepisu.

V současné době škola klade velký důraz na komunikaci. Za klíčové kompetence jsou považovány kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní. Tyto nemohou být rozvíjeny izolovaně, neboť spolu navzájem souvisejí, prolínají se. Cílem školy je, aby žáci na konci základního vzdělávání získali jejich nepostradatelný základ potřebný pro celoživotní vzdělávání.

V rámci prevence sociálně-patologických jevů škola realizuje Minimální preventivní program s cílem vytvořit školu bez drog, s pozitivním psychosociálním klimatem, vychovává žáky ke zdravému životnímu stylu, pozitivně formuje osobnost žáků se zaměřením na hodnotovou orientaci, komunikaci, sebepoznání, sebepojetí, sebeúctu, nekonfliktní řešení problémových situací a vzájemnou toleranci k odlišnostem.

3.3.4 ŠVP ZŠ Mariánské náměstí 41, Uherský Brod

Informace týkající se ŠVP byly čerpány na internetových stránkách školy.⁷¹ Škola v rámci projektů „Napříč školou“ organizuje společné výukové hodiny žáků 1. a 2. stupně „Učíme se spolu“. Pracuje se na projektu „Partnerské třídy“, kdy si třídy 2. stupně berou patronát nad třídami 1. stupně a společně organizují různé aktivity. Tyto projekty mají přispět především k vzájemné toleranci a minimalizaci šikany na škole.

Vize školy „Tvořivá škola, brána do života našich dětí“ má tři základní strategické plány: tvořivá výuka, příjemná pracovní atmosféra bez strachu a šikany a výchova ke komunikaci a spolupráci.

Škola vymezuje tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova. Škola témata nevyučuje jako samostatný předmět, jsou obsažena v osmých a devátých třídách v hodinách českého jazyka, hudební výchově, zeměpise, dějepise, výchově občanství. Metodami jsou: projektová výuka, dramatická výchova, exkurze, soutěže, besedy a přednášky, komunitní kruh, prezentace, referáty, veřejná vystoupení, školní časopis.

V rámci sociálních a personálních kompetencí se žáci naučí pozitivně ovlivňovat kvalitu společné práce, vytvářet společně s pedagogem pravidla pro práci ve skupině, znát pravidla vzájemné diskuse, respektovat názor jiných, čerpat vlastní poučení, poskytovat pomoc a umět o pomoc požádat, vytvářet si pozitivní představu o sobě samém, což přispívá k jeho rozvoji a sebedůvěře.

Občanské kompetence naučí děti rozvíjet vlastní empatii, odmítat násilí vůči jiným lidem, aktivně proti němu vystupovat, znát základní společenské normy, zákony a respektovat je, oceňovat a chránit národní tradice, kulturní a historické dědictví, chápat ekologické a globální problémy lidstva.

Škola pro získání těchto kompetencí využívá kooperativní výuku – práce ve dvojicích, skupině, spolupráce mezi třídami, projektová výuka, práce s chybou, podpora sebehodnocení, komunitní kruh, práce s pravidly.

⁷¹ <http://www.zsmarianske.cz/svp.htm>

Multikulturní výchova seznamuje žáky s rozmanitostí různých kultur, tradicemi a hodnotami. Zprostředkovává i poznání vlastního kulturního zakotvení a porozumění odlišným kulturám, rozvíjí smysl pro spravedlnost a solidaritu, toleranci. Učí komunikaci, přijímat druhého jako jedince se stejnými právy, tolerovat odlišnosti, rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti, napomáhá prevenci vzniku xenofobie, uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání. Seznamuje žáky s pojmy: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj. Představuje neslučitelnost rasové, náboženské či jiné intolerance s principy života v demokratické společnosti, vede k angažovanosti. Učí vnímat sama sebe jako aktivního občana, který se spolupodílí na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám. Prvky multikulturní výchovy jsou obsaženy v přírodopisu, dějepise, zeměpise, výchově ke zdraví, českém jazyce, výchově občanství.

V rámci kompetencí k řešení problémů vede škola žáka k tomu, aby vnímal a rozpoznával problémové situace, hledal příčiny a způsoby řešení, využíval k tomu vlastního úsudku a zkušeností, uměl pracovat s informacemi, ověřit si správnost řešení problému a aplikovat řešení v obdobných situacích, kriticky myslet, obhajovat a vnímat odpovědnost za svá rozhodnutí. V kompetencích komunikativních se žáci naučí formulovat a vyjadřovat své myšlenky, naslouchat druhým, argumentovat, dodržovat pravidla vzájemné diskuse.

V oblasti postojů a hodnot průřezová témata pomáhají utváření pozitivního – nezraňujícího postoje k sobě samému a k druhým, k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, ke zvládnutí vlastního chování, získávání základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací. Přispívají k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů chování, významu spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti, vědomí svých práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktů a problémů. Vedou k pochopení významu řádu, pravidel, prohlubují empatii, schopnost aktivního naslouchání. Průřezová témata rovněž vychovávají k úctě k zákonu, k utváření postoje ke svobodě, solidaritě, toleranci a odpovědnosti. Motivují k ohleduplnosti a ochotě pomáhat slabším, pohlížet na procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu – lokálního, národního, evropského, globálního. Vedou k respektování kulturních, etnických a jiných odlišností, k asertivnímu jednání a schopnosti kompromisu.

3.4 Prezentace výsledků dotazníku

V této kapitole jsou sumarizovány odpovědi respondentů, kteří se zapojili do provedeného šetření - sondáže. Dotazník obsahoval sedm otázek, ke každé z nich je vždy zpracován graf s označením Graf č. 1/1 – Graf č. 7/1 a je připojen krátký slovní komentář k výsledkům. K otázce č. 6 je zpracován v kapitole 3.4.3 rovněž Graf č. 6/2, k otázce č. 7 pak Graf č. 7/2. V příloze č. 2 této práce jsou pak ke každé otázce zpracovány dílčí grafy s označením Graf č. 1/2 – 1/6, Graf č. 2/2 – 2/5 až Graf č. 5/2 – 5/5, Graf č. 6/3 – 6/6 a Graf č. 7/3 – 7/6.

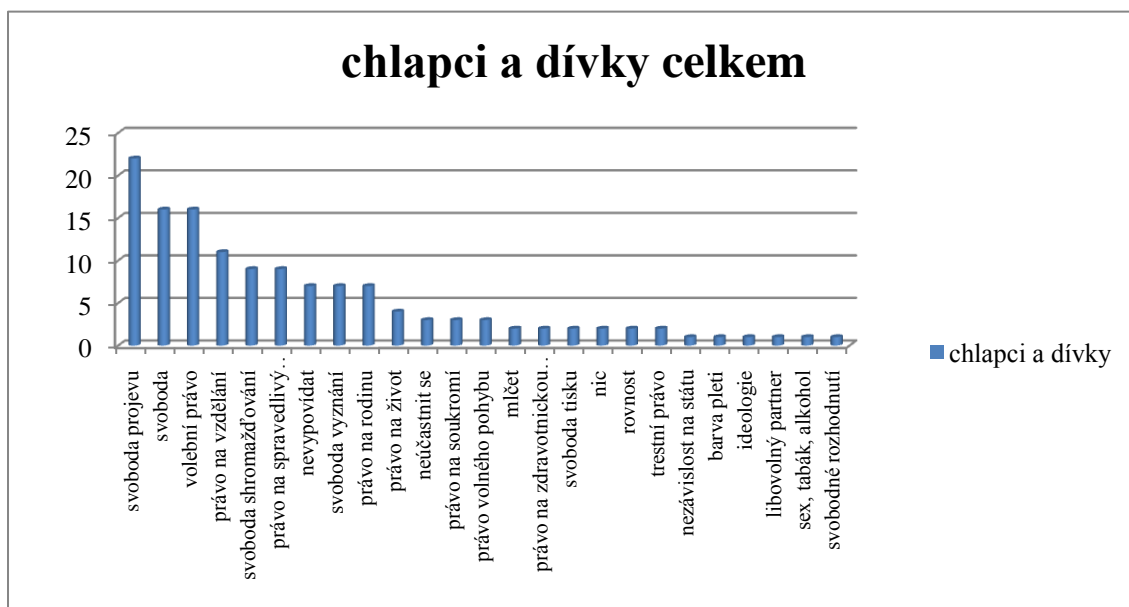
Všechny výsledky kromě otázky č. 1 jsou vyjádřeny v procentech a jsou znázorněny vždy zvlášť za chlapce a zvlášť za dívky.

Kapitola rovněž obsahuje ověření stanovených hypotéz a zhodnocení celého šetření.

3.4.1 Otázky týkající se znalosti a seznámení se s lidskými právy

Graf č. 1/1 znázorňuje výčet všech odpovědí na otázku č. 1: Znáš alespoň tři lidská práva? Pokud ano, vyjmenuj je:

Graf č. 1/1

V grafu jsou znázorněny i odpovědi typu: nevypovídat, neúčastnit se, mlčet, ideologie, trestní právo, barva pleti... tak, jak byly uváděny v dotaznících. I přesto, že se tyto netypické odpovědi objevovaly u 16 % respondentů, celkové výsledky nasvědčují tomu, že povědomí žáků o základních lidských právech není alarmující, neboť na prvním pořadí - ve 41 % uvedli svobodu projevu, na druhém místě byla následující práva: svoboda a volební právo, které uvedlo 30 % dětí, třetí v pořadí s 20 % bylo právo na vzdělání, čtvrtou pozici zaujalo právo na spravedlivý soudní proces a svoboda shromažďování, pátá byla svoboda vyznání, právo na rodinu a nevypovídat. Šesté pak právo na život, na sedmém místě právo volného pohybu, právo na soukromí a neúčastnit se. Předposlední bylo právo na zdravotnickou péči, svoboda tisku, rovnost, trestní právo, mlčet a nic. Na poslední pozici pak ojediněle uváděné svobody jako nezávislost na státu, barva pleti, ideologie, libovolný partner, sex, tabák, alkohol a svobodné rozhodnutí.

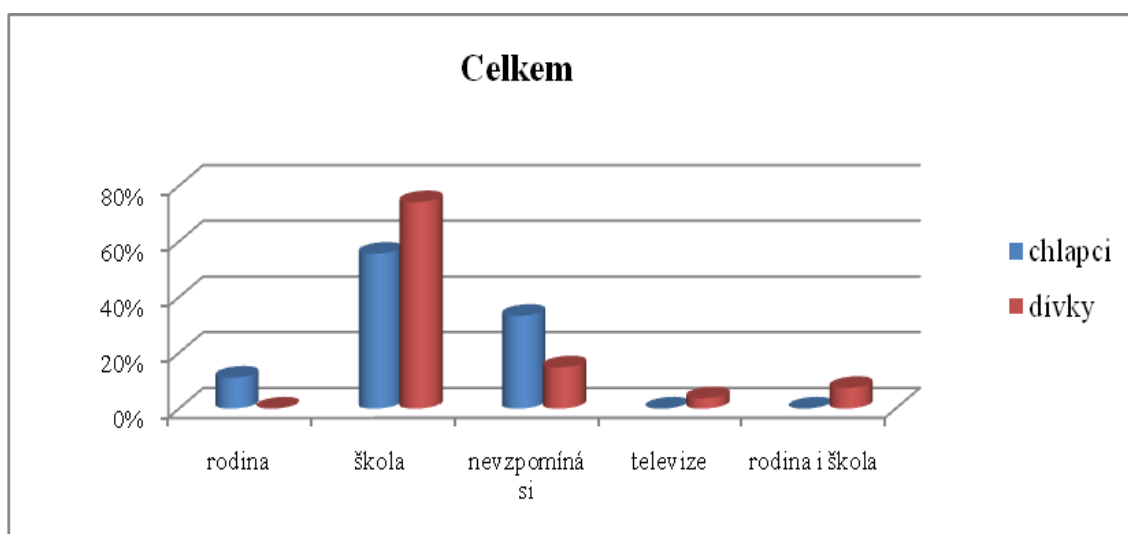
Zhodnocení odpovědí zvlášť u chlapců a zvlášť u dívek a také podle jednotlivých vybraných základních škol je v grafické podobě znázorněno v příloze č. 2. Shrnout tyto výsledky lze tak, že u chlapců celkem bylo pořadí následující: svoboda (33 %), svoboda projevu, volební právo a svoboda shromažďování (26 %), právo na vzdělání (22 %), právo na spravedlivý soudní proces, právo nevypovídat (15 %), svoboda vyznání, právo na život a neúčastnit se (11 %), právo na rodinu, právo na soukromí, právo na zdravotnickou péči, svoboda tisku a právo mlčet (7 %), trestní právo, nezávislost na státu, rovnost a nic (4 %).

Děvčata celkem měla pořadí trochu odlišné: svoboda projevu (56 %), volební právo (33 %), svoboda (26 %), právo na vzdělání, právo na spravedlivý soudní proces a právo na rodinu (19 %), svoboda vyznání (15 %), právo volného pobytu, právo nevypovídat (11 %), svoboda shromažďování (7 %), rovnost, trestní právo, nic, barva pleti, ideologie, libovolný partner a svobodné rozhodnutí (4 %).

K výše uvedeným výsledkům lze podotknout, že je zde zřejmé, že děti mají na dobré úrovni povědomí o lidských právech první kategorie. Je však i zřetelně patrný vliv působení sledování televize – zejména té spousty kriminálních seriálů, v nichž formulka: „máte právo mlčet, nevypovídat, vše, co řeknete, může být použito proti vám...“ zaznívá minimálně jednou v každém díle při dopadení pachatelů.

Graf č. 2/1 znázorňuje zvláště odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 2: Vzpomeneš si, kdy ses o existenci lidských práv dověděl(a) a prostřednictvím koho?

Graf č. 2/1

CELKEM		
	chlapci	dívky
rodina	11%	0%
škola	56%	74%
nevzpomíná si	33%	15%
televize	0%	4%
rodina i škola	0%	7%

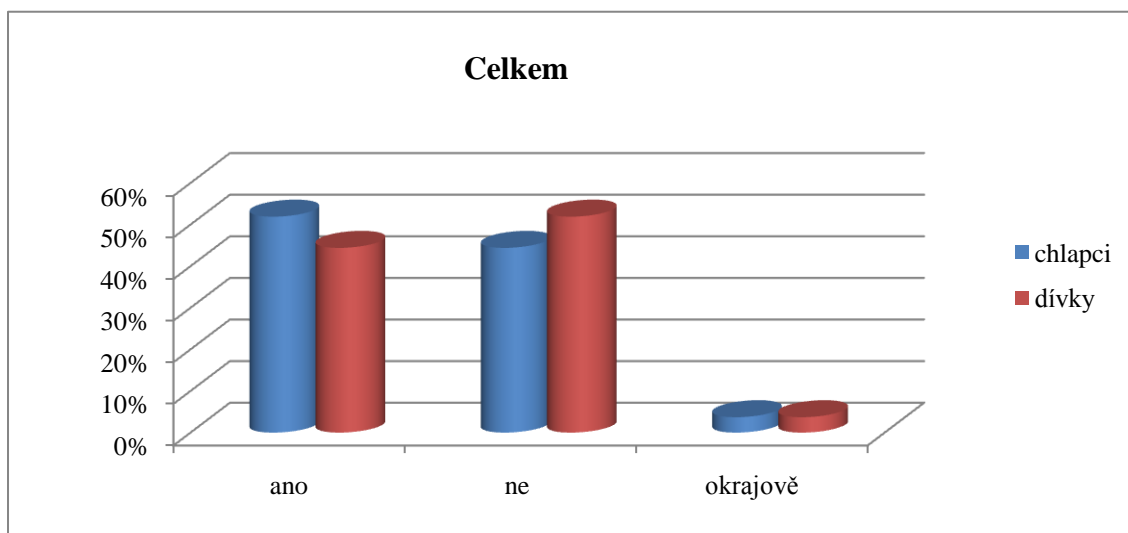
Je evidentní, že drtivá většina – 56 % chlapců a 74 % dívek si vzpomíná, že se s problematikou lidských práv seznámila prostřednictvím školy. Docela velké procento chlapců (33 %) i dívek (15 %) a si vůbec nevzpomíná, od koho o existenci lidských práv slyšeli poprvé. V rodině se o nich dovědělo 11 % chlapců. 7 % dívek uvedlo, že se o lidských právech dovědělo v rodině i ve škole a 4 % prostřednictvím televize.

Co se týká časového zařazení, převažuje období v rozmezí 11. – 13. roku věku. Pouze tři respondenti uvedli, že se v rodině o lidských právech dověděli v předškolním věku nebo v první třídě.

3.4.2 Otázky týkající se školních vzdělávacích programů a školy

Graf č. 3/1 znázorňuje zvlášť odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 3: Domníváš se, že jsi byl(a) dostatečně informován(a) o existenci školního vzdělávacího programu a že víš, co ŠVP vaší školy obsahuje?

Graf č. 3/1

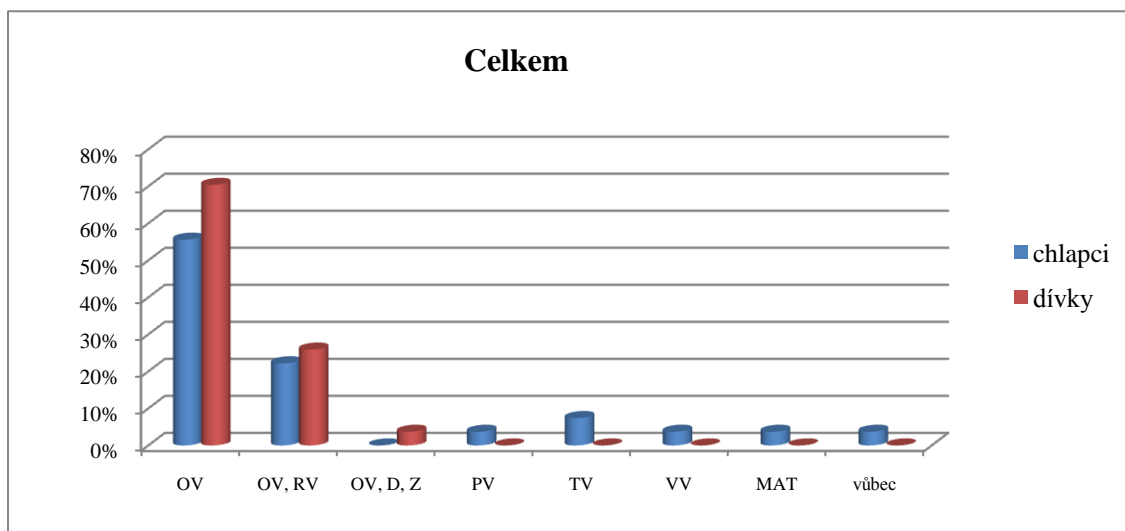
CELKEM		
	chlapci	dívky
ano	52%	44%
ne	44%	52%
okrajově	4%	4%

Ze sumarizace odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že u chlapců i dívek shodně 4 % o existenci ŠPV slyšela, ale seznámena s ním byla jen okrajově. Kladně na obě části otázky odpověděla více než polovina chlapců a 44 % děvčat, záporně pak 44 % hochů a více než polovina dívek.

Celkově lze tedy říct, že položená otázka nebyla jednoznačně zodpovězena, protože 48 % respondentů ví o tom, že škola má ŠVP a ví, co obsahuje a 48 % respondentů neví, co ŠVP obsahuje, ani netuší, že vůbec existuje.

Graf č. 4/1 znázorňuje zvlášť odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 4: V rámci kterého předmětu by podle tvého názoru měli být žáci seznamováni s problematikou lidských práv?

Graf č. 4/1

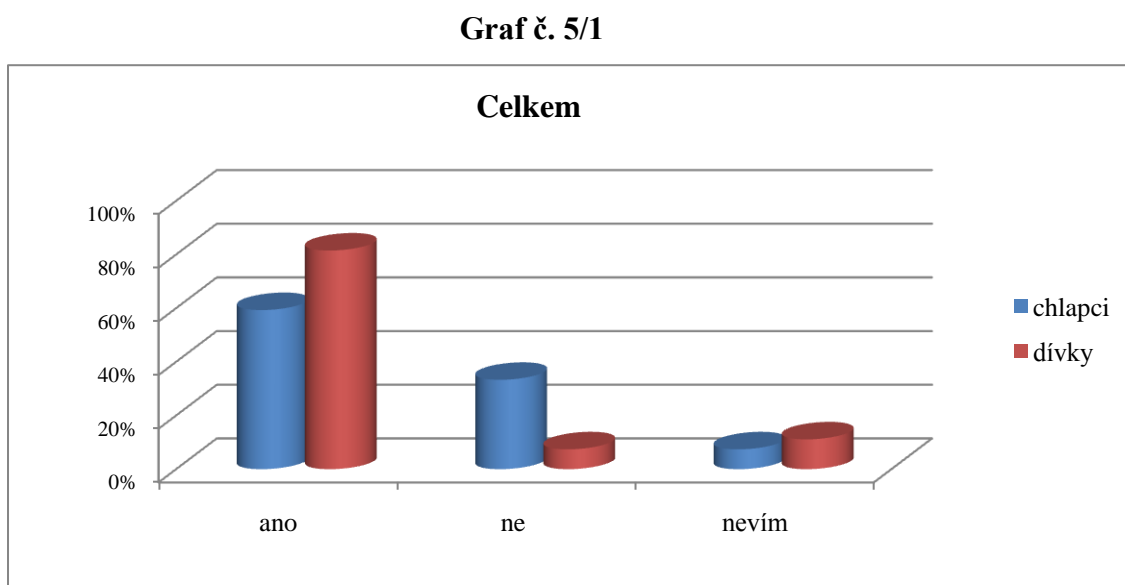

CELKEM		
	chlapci	dívky
OV	56%	70%
OV, RV	22%	26%
OV, D, Z	0%	4%
PV	4%	0%
TV	7%	0%
VV	4%	0%
MAT	4%	0%
vůbec	4%	0%

Z uvedeného grafu vyplývá, že 56 % chlapců a 70 % děvčat je přesvědčeno, že problematika lidských práv by měla být řešena v rámci výuky občanské výchovy. Téměř čtvrtina všech respondentů odpověděla, že by se jí měly věnovat předměty dva – kromě občanské výchovy také rodičovská výchova. 4 % děvčat k předmětům, které mají s lidskými právy souvislost, přiřadila i dějepis a zeměpis. 4 % hochů si myslí, že není potřeba se o lidských právech vůbec učit. Ostatními uvedenými předměty byla pracovní, tělesná a výtvarná výchova a matematika – domnívám se, že v těchto případech se zřejmě jednalo o nadsázku – recesi a nepřikládám těmto odpovědím význam.

3.4.3 Otázky týkající se výuky o lidských právech

Graf č. 5/1 znázorňuje zvlášť odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 5: Považuješ za důležité se otázkou lidských práv vůbec v rámci výuky na ZŠ zabývat?

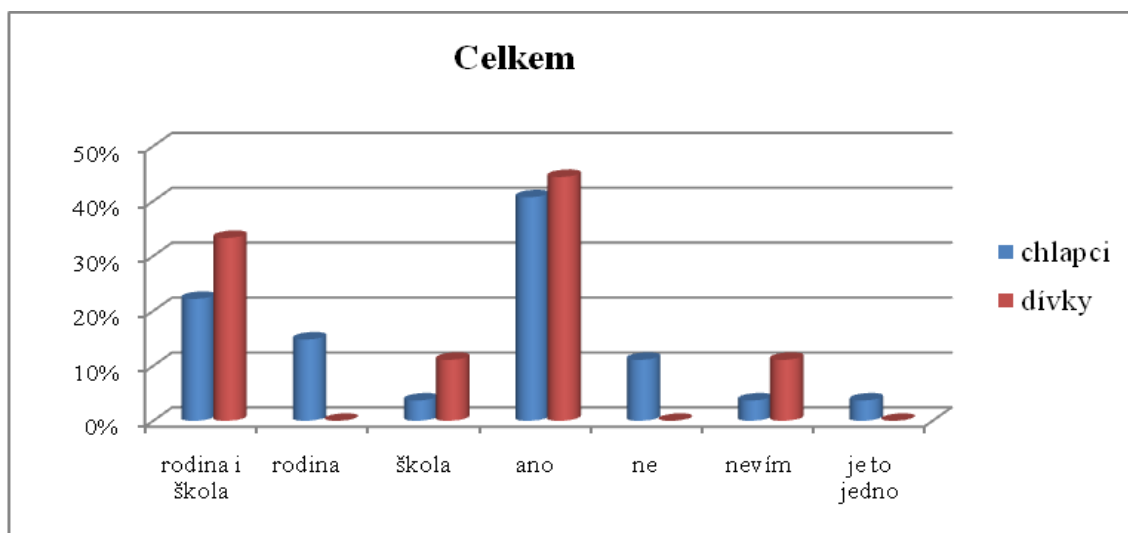

CELKEM		
	chlapci	dívky
ano	59%	82%
ne	33%	7%
nevím	7%	11%

Přes osmdesát procent zúčastněných dívek je přesvědčeno o potřebě zabývat se výchovou k lidským právům na základní škole. U chlapců je to téměř šedesát procent, hoši se v daleko větší míře (33 %) domnívají, že vůbec není nutné se problematikou lidských práv ve výuce zabývat.

Graf č. 6/1 znázorňuje zvlášť odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 6: Myslíš si, že je třeba vychovávat k úctě k lidským právům? Jestli ano, v jakém věku by tato výchova měla začít, kdo se jí má věnovat (především rodina nebo škola nebo jiné instituce) a kdy tato výchova končí?

Graf č. 6/1

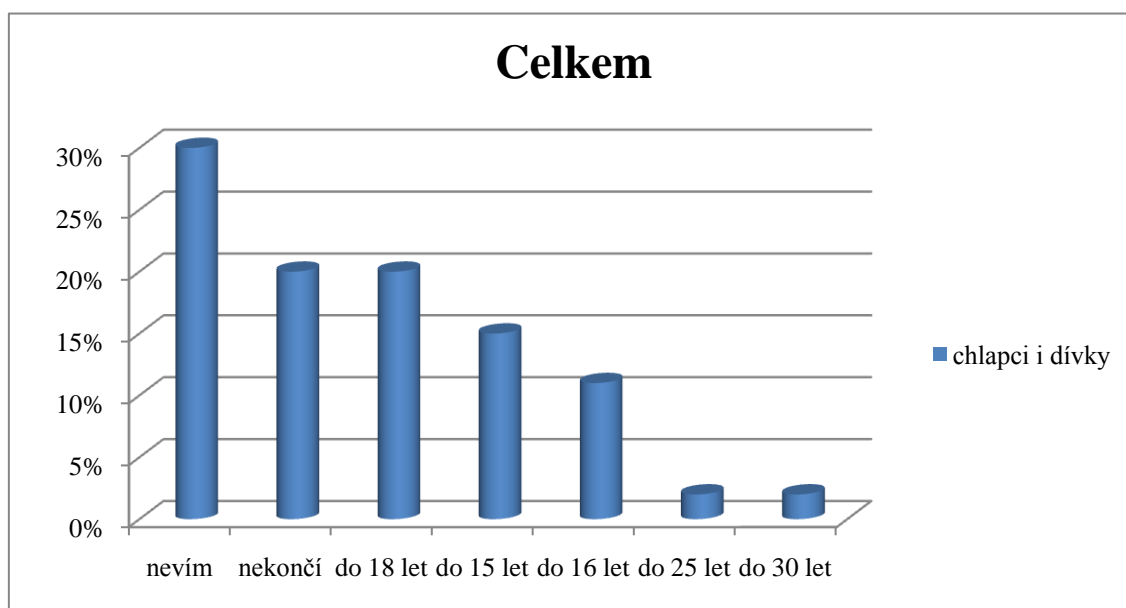

CELKEM		
	chlapci	dívky
rodina i škola	22%	33%
rodina	15%	0%
škola	4%	11%
ano	41%	44%
ne	11%	0%
nevím	4%	11%
je to jedno	4%	0%

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že převážná většina respondentů – 82 % chlapců a 88 % děvčat je přesvědčeno, že úctě k lidským právům je třeba vyučovat, 11 % dívek neví, 11 % chlapců to považuje za zbytečné, 4 % z nich neví a čtyřem procentům je to jedno. Mají-li děti určit, kdo by je měl úctě k lidským právům učit, uvádí 22 % chlapců a 33 % dívek, že by to měla být jak škola, tak rodina. Zajímavé bylo zjištění, že žádná dívka by tuto záležitost nenechala jenom na rodině, chlapci by to rodičům svěřili v 15 %, jako záležitost školy tento úkol vidí 11 % děvčat a jen 4 % chlapců.

V **Grafu č. 6/2** jsou zaznamenány odpovědi na druhou část otázky - v jakém věku by tato výchova měla začít a kdy tato výchova končí?

Graf č. 6/2

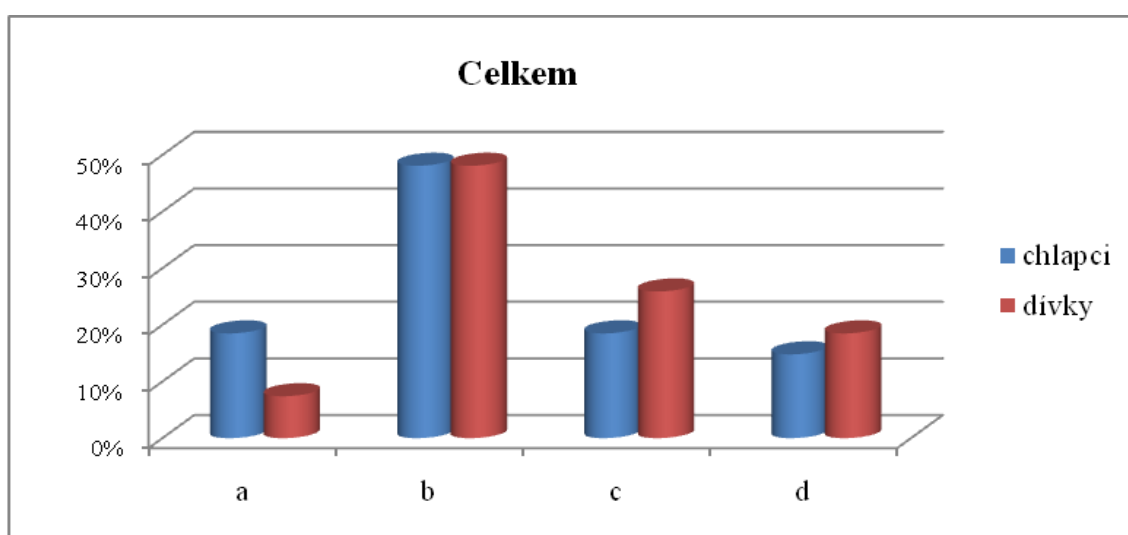
Celkem	
	chlapci i dívky
nevím	30%
nekončí	20%
do 18 let	20%
do 15 let	15%
do 16 let	11%
do 25 let	2%
do 30 let	2%

Nejvíce respondentů (30 %) nemá ujasněno, v jakém věku by se s výchovou k úctě k lidským právům mělo začít, ani kdy by měla skončit. Potěšující je zjištění, že 20 % si myslí, že tato výchova nikdy nekončí. Stejně procento dětí by ji ukončilo v 18-ti letech, malá část dotazovaných dětí se domnívá, že končí ve 25-ti a 30-ti letech věku.

Graf č. 7/1 znázorňuje zvlášť odpovědi všech chlapců a všech dívek na otázku č. 7: Vyber odpověď, která je dle tvého názoru nejbližší pravdě na otázku: Věnuje se na vaší škole lidským právům dostatečná pozornost?

- a) mám pocit, že se o nich mluví až moc
- b) občas je o nich řeč v rámci hodiny (uved' předmět)
- c) byli jsme seznámeni se základními informacemi, ale nijak jsme toto téma širěji nerozebírali
- d) tématem lidských práv a jejich dodržováním jsme se zabývali docela intenzívně

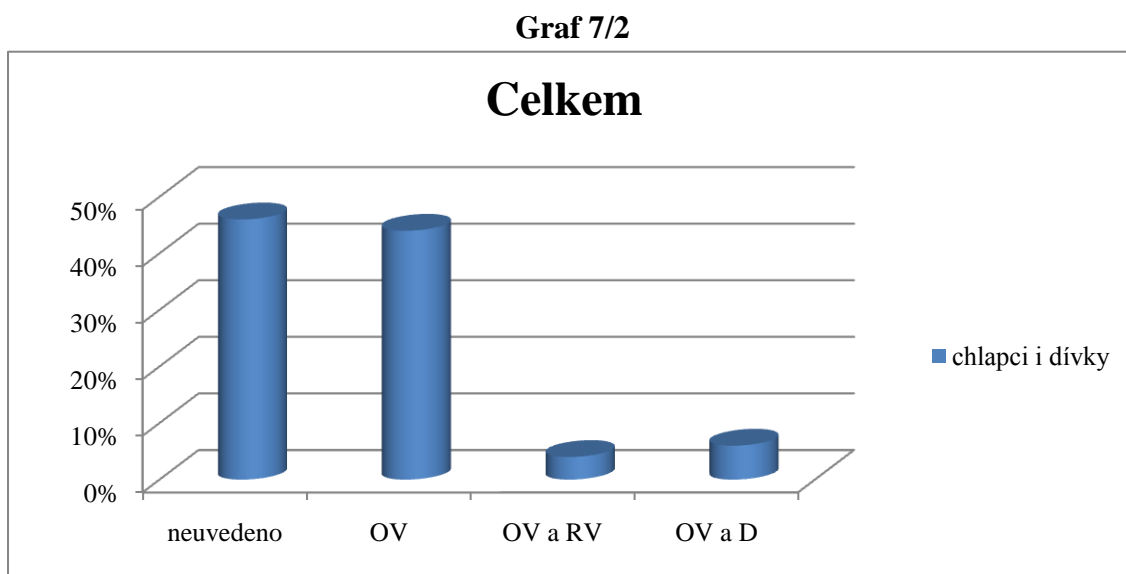
Graf č. 7/1

CELKEM		
	chlapci	dívky
a	19%	7%
b	48%	48%
c	19%	26%
d	15%	19%

Téměř polovina chlapců i dívek uvádí, že je o lidských právech v jejich škole občas ve vyučování řeč v rámci výuky, 26 % děvčat uvádí, že byly seznámeny se základními údaji, ale dál se problematika nerozebírala, vždy 19 % chlapců uvedlo, že se o právech mluví až moc a že byli seznámeni jen se základními údaji, 19 % děvčat a 15 % hochů odpovědělo, že se tématem lidských práv ve škole zabývají intenzívně.

Z **Grafu 7/2** je zřejmé, že více než 40 % dětí uvádí, že se výuce o lidských právech jejich škola věnuje v občanské výchově. Malé zastoupení – 6 % a 4 % má mimo občanskou výchovu také výchova rodinná a dějepis.

3.5 Ověření hypotéz

Z prezentace výsledků dotazníků a z provedené analýzy školních vzdělávacích programů vybraných škol lze zhodnotit, zda byly stanovené hypotézy potvrzeny či vyvráceny.

H 1 - Předpoklad, že většina dotazovaných dětí umí vyjmenovat alespoň tři lidská práva, byla potvrzena, neboť 63 % dětí uvedlo tři a více lidských práv.

H 2 - Předpoklad, že většina dotazovaných dětí se o existenci lidských práv nedověděla v rodině, byla také potvrzena, protože pouze 11 % chlapců uvedlo, že první informace o existenci lidských práv jim poskytla jejich rodina.

H 3 – Předpoklad, že většina respondentů ví o existenci školního vzdělávacího programu své školy, nebyla potvrzena jednoznačně, neboť 48 % dětí o existenci ŠVP vědělo a mělo přehled o tom, co obsahuje, ale 48 % o existenci ŠVP neslyšelo, takže současně neví, o čem pojednává a zbývající 4 % sice ví, že ŠVP škola má, ale vůbec neví, čeho se týká.

H 4 – Předpoklad, že výchova vztahující se k problematice lidských práv probíhá v rámci občanské výchovy a není mezipředmětově provázaná potvrdily děti svými odpověďmi. Hypotéza nebyla vyvrácena i přesto, že mezipředmětové vazby jsou zakotveny ve všech čtyřech školních vzdělávacích programech.

H 5 – Předpoklad, že většina dětí, které se šetření účastnily, si myslí, že by se škola výchově vztahující se k lidským právům měla věnovat více, se nepotvrdila, neboť respondenti sice v téměř 90 % souhlasili, že výchova k lidským právům je potřebná, ale uváděli, že není třeba se jí ve větší míře věnovat na základní škole. Domnívají se, že podrobněji by se jí měla věnovat až odborná výuka na středních a vysokých školách.

H 6 – Předpoklad, že ve většině ŠVP je zakotveno, že škola bude věnovat pozornost výchově žáků k úctě, toleranci a spolupráci. Tato hypotéza se potvrdila zcela jednoznačně. Školní vzdělávací programy všech čtyř vybraných škol mají zakotveno věnovat se výchově dětí tak, aby z nich vyrostli tolerantní, nesobečtí lidé, kteří budou schopni spolupracovat s ostatními.

ZÁVĚR

Dotazníkového šetření se zúčastnili žáci devátých tříd čtyř základních škol ve věku 14 – 16 let. Lze tedy hovořit o vzorku starších žáků, kteří prožívají období rozhodování o svém dalším vzdělávání, a kteří by již měli mít určitý přehled o tom, co od života očekávají. Mají jistě více, či méně jasnou představu o tom, jak by se k nim lidé měli chovat, co vše si již mohou dovolit, jaké obzory se jim otevírají, čeho by mohli jednou dosáhnout, touží po své samostatnosti.⁷²

Výchovou v rodinách i ve školách, sociálními kontakty je jim nabízen, či předáván jakýsi vzorec chování, obsahující složku mezilidských vztahů, kulturní dědictví, hodnotový systém. Je jisté, že hodnoty, které člověk uznává, se v průběhu života mění. Souvisí to jednak s vývojem konkrétního jedince, jednak s prostředím, ve kterém vyrůstá a žije a také s výchovou, která jej ovlivňovala a která v ideálním případě přeroste ve schopnost sebevýchovy.⁷³

Právě hodnotový žebříček úzce souvisí s uvědomováním si důležitosti dodržování lidských práv. Neboť váží-li si člověk například života a zdraví, bude jejich zastáncem. Důležitou roli při výchově zastávají rodiče a rodina vůbec. *Jsou určité věci, v nichž jsme dětem modelem, ať chceme nebo nechceme a ať chtějí nebo nechtějí oni. To však je méně obsaženo ve výchovném kázání a více v našem všedním, každodenním chování. Jak mluvíme o druhých lidech, čeho si na nich vážíme, jak máme rádi svou práci, jak se radujeme z úspěchu. Jak prožíváme neúspěch, co nám působí smutek a co radost, nad čím zapláčeme, co nás rozzlobí, jak se chováme ke svým starým rodičům a jak se chováme k neznámým lidem, kteří potřebují pomoci, jak se vyrovnáváme s životními ztrátami.... V těchto věcech jsou rodiče nezastupitelní.*⁷⁴

Z výsledků šetření vyplynulo, že ve školních vzdělávacích programech čtyř vybraných základních škol bylo v souladu s národním programem vzdělání prezentováno mezipředmětové propojení výuky. Zdůrazněna byla zejména potřeba naučit děti komunikaci, posílit jejich morálně volní vlastnosti, vést je k sebepoznání a sebehodnocení. Naučit je řešit konflikty pomocí modelových situací, jejichž

⁷² srov. Eckertová H., Vliv dnešní rodiny na hodnotový systém dítěte, bakalářská práce, 2008, str. 43 - 45

⁷³ srov. Matějček, Z., Psychologické eseje. Praha: Karolinum, 2004. str. 132

⁷⁴ Matějček Z., Rodiče a děti. 1. vyd. Praha: AVICENUM, 1986. str. 305- 306.

prostřednictvím budou vedeni k diskusi a toleranci. Snahou škol podle ŠVP je naučit děti nést důsledky svého necitlivého chování, respektovat dohodnutá pravidla. Pracovat v týmu a umět říci svůj názor. Ve všech programech je také zakotvena potřeba děti naučit respektu k odlišným kulturám, přijímat druhého jedince bez předsudků, být ohleduplný a pomáhat ostatním.

Děti ZŠ Střelice se celkem pravidelně setkávají s klienty ústavu sociální péče ve Střelicích, navštěvují domov důchodců a dům s pečovatelskou službou, kde pořádají kulturní vystoupení. Z výsledků dotazníkového šetření na této škole vyplývá, že žáci mají docela dobrý přehled o tom, jaká existují lidská práva, nejčastěji uváděným byla svoboda projevu, shromažďování a vyznání. Z jejich odpovědí jasně zaznělo, že s touto problematikou byli ve většině seznámeni ve škole, na druhém místě byla rodina. Byl jim představen školní vzdělávací plán a mají představu, co obsahuje. Shodli se na tom, že lidským právům by se měly věnovat předměty občanská a rodinná výchova a všichni uvedli, že je důležité se otázkou lidských práv zabývat a to nejen ve škole, ale i v rodinách. Odpovídali nejvíce, že o lidských právech je občas řeč v rámci hodiny občanské výchovy, asi čtvrtina se domnívá, že se touto otázkou zabývá škola docela intenzívně. Ve škole funguje školní parlament, jehož prostřednictvím žáci druhého stupně skutečně komunikují s učiteli a ředitelem i zástupkyní školy o problémech, které na škole jsou – např. zámky na toaletách, zamezení krádeží v šatnách pořízením skříněk pro každého žáka. V každém školním roce vyplňují žáci anonymní dotazník týkající se problémů se šikanou. Ty jsou následně řešeny ve spolupráci učitelů, dětí a případně rodičů. V souvislosti s tématem této práce však nelze relevantně posoudit, zda jsou nebo nejsou děti ve větší míře schopny respektu k národnostním menšinám a k příslušníkům jiných ras. Školu navštěvují děti jedné romské rodiny a jeden žák je černochoch. Ovšem to, že nevznikají žádné mimořádné střety s těmito dětmi, svědčí o tom, že zapadly do kolektivu místní školy a jsou ostatními vnímány bez jakýchkoli předsudků.

Základní škola Újezd u Brna je zaměřena především na ochranu životního prostředí a na akce, které děti vedou k pochopení potřeby udržitelného rozvoje. V této oblasti se škola zapojuje do různých projektů. Ve školním vzdělávacím programu je zdůrazněna potřeba kvalitní práce třídního učitele, jeho morální kredit a autorita, na základě kterých má být dětem vzorem. V rámci projektu Ekoškola jsou děti vedeny k zachování tradic, ochraně kulturních a přírodních památek a životního prostředí.

V dotazníkovém šetření si žáci této školy vedli v otázce znalosti lidských práv poměrně dobře, nejčastěji zmiňovaným právem byla svoboda projevu a téměř polovina respondentů této školy uvedla také právo na vzdělání (toto např. vůbec neuvedli žáci ZŠ Slavkov u Brna a ZŠ Uherský Brod). O existenci lidských práv se dověděli nejčastěji ve škole, ale jmenovali také rodinu a televizi. Je možné, že právě v této souvislosti někteří uváděli jako jedno z lidských práv právo nevypovídat. I zde se děti shodly, že se tématu lidských práv má věnovat zejména občanská výchova. 20 % chlapců uvedlo matematiku – což zřejmě svědčí o jejich svérázném pojetí odpovědi v dotazníku. O školním vzdělávacím programu většina z nich neví. Více než polovina z dětí se domnívá, že je třeba se otázkou lidských práv zabývat jak ve škole, tak i v rodině. Současně však odpovídaly, že o tomto tématu občas hovoří v rámci hodiny, nebo že byly seznámeny jen se základními údaji a šířeji se lidskými právy při výuce nezaobíraly.

Školní vzdělávací program ZŠ Slavkov u Brna se rovněž věnuje všem výše zmiňovaným prioritám a zdůrazňuje, že v deváté třídě škola seznamuje děti s významem evropské integrace a začlenění České republiky do EU. Škola má ve svém programu podrobně propracovány mezipředmětové vazby. Respondenti této základní školy odpovídali nejjednodušeji. Nejčastěji uváděná lidská práva jsou právo na spravedlivý soudní proces a svoboda vyznání. Všichni se dověděli o existenci lidských práv ve škole, všichni vědí, co obsahuje ŠVP. Téměř všichni považují za důležité se výchovou k lidským právům zabývat. Podle jejich názoru, se však škola tématu lidských práv věnuje až příliš. Mezipředmětová vazba deklarovaná v ŠVP z jejich odpovědí nebyla znát, protože všichni shodně uvedli, že se lidskými právy zabývá jen občanská výchova. Z poznámek v dotaznících je zřejmé, že by podle nich měla škola věnovat více času přednáškám o drogové závislosti než tématu lidských práv.

Poslední z vybraných škol, ZŠ Uherský Brod, ve svém ŠVP zdůrazňuje projekty, které se zaměřují na spolupráci dětí 2. stupně s dětmi 1. stupně, kdy větší děti pomáhají mladším a společně organizují různé aktivity. To má přispívat ke vzájemné toleranci a minimalizaci šikany. Provázanost témat uvádí ŠVP v osmých a devátých třídách v předmětech český jazyk, hudební výchova, zeměpis, dějepis a výchova občanství. Odpovědi dětí této školy byly nejsvráznější. Nejčastěji uvedeným lidským právem byla sice svoboda, ale objevovala se také práva jako „nevypovídat“, „mlčet“, „neúčastnit se“. O existenci lidských práv se děti dověděly ve škole a téměř polovina si nepamatuje, kdy a od koho se o nich dověděla. Tématu lidských práv by se podle nich měla věnovat

občanská výchova a děvčata uvádějí i rodinnou výchovu. Chlapci k této otázce přistoupili originálně a uváděli pracovní, výtvarnou a tělesnou výchovu. Potřebu věnovat lidským právům prostor ve výuce vyjádřila všechna děvčata, ale téměř všichni chlapci to považují za zbytečné. Výchově k lidským právům by se podle dívek měla věnovat rodina i škola. Chlapci odpovídali, že není nutné se lidskými právy zaobírat, nebo nevěděli, anebo jim to bylo jedno. K otázce, v jaké míře se škola ve výuce lidským právům věnuje, odpověděla polovina chlapců a většina dívek, že občas v rámci občanské výuky a že jim byly podány jen základní informace. Druhá polovina hochů a 10 % děvčat se domnívá, že se škola tímto tématem zabývá až moc.

Shrnou-li se zjištěné poznatky, lze konstatovat, že úroveň znalostí lidských práv (ve smyslu umět je vyjmenovat) u zúčastněného vzorku dětí je docela slušná. Podle odpovědí si ve většině důležitost tématu buď uvědomují, nebo ji alespoň tuší. Rovněž lze říci, že v této souvislosti většina z nich považuje za nezbytnou také účast rodiny.⁷⁵ Současně je ale nutné připustit, že z odpovědí dětí zaznívá, že si neuvědomují mezipředmětové vazby, které deklarují školní vzdělávací programy. Což ukazuje dosud nepřekonanou monotematicnost jednotlivých předmětů. Nebo pedagogů?

V žádné z uvedených škol není významné zastoupení dětí jiných národností, ve všech je alespoň několik žáků romského původu. Ani v jedné z nich se neřešil závažný případ šikany. Což samozřejmě ukazuje na určitou úroveň komunikace, míru tolerance a morální základ, který žáci těchto škol mají.

Atmosféra ve vybraných školách je nestresující, prostředí moderní nebo modernizované. Děti mají široký výběr mimoškolních aktivit, ze kterých si mohou vybrat a které je mimo svoje hlavní zaměření učí komunikaci, spolupráci. Členství v nich dětem přináší situace, kdy musí projevit svůj názor, přiklonit se k nějakému řešení situace, kdy se z nich při soutěžích stávají vítězové i poražení. Takže nejen výuka samotná, ale také všechny další činnosti a kontakty s okolím učí děti chovat se v různých situacích tak, aby ve společnosti našly své místo.

Ovšem přílišný optimismus zřejmě ještě není na místě. Formálně přijaté programy musí přejít do praxe. Tak, aby působení pedagogů skutečně vedlo k pozvednutí mravního vědomí mladých lidí. Aby realizace deklarovaných předsevzetí škol nespočívala pouze na jednotlivcích, kteří iniciativně a jaksí nad rámec očekávání působí

⁷⁵ Matějček, Z., Jandourek, J. a kol. Naděje není v kouzlech. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. str. 20

na morální vědomí svých svěřenců. Vždyť mravní základ a pochopení nutnosti dodržování určitých pravidel povede k uvědomění si jednak své vlastní ceny a také ceny ostatních lidí. Je třeba ozřejmit tuto provázanost pedagogickým pracovníkům. Na fakultách se dnes již studenti v tomto smyslu vzdělávají. Na děti na základních školách však působí učitelé, kteří již za sebou mají roky praxe, a nově pojímaný vzdělávací program představuje jiný, než zažitý přístup k výuce a výchově. V rámci celoživotního vzdělávání bude možné zapojit i tyto učitele do nově pojímaného způsobu práce.

Ke zlepšení podmínek rozvoje charakterů dětí, jejich životních hodnot a občanských ctností lze dojít *promyšleným a propracovaným působením na tyto stránky osobnosti, přitažlivým, všestranným programem, který je nejlepší prevencí proti sociálně patologickým jevům. Je třeba zavést dialog mezi vychovateli a žáky jako každodenní formu komunikace, dialog řešení problémových situací „ze života“ formou diskusních a prožitkových metod, nevyhýbat se tématům ožehavým a tzv. konfliktním. Angažovat učitele nejen v rovině dobré vůle a snahy, ale na úrovni kompetentního a profesionálního působení v negraduální i postgraduální přípravě.*⁷⁶

Čtyři hypotézy formulované v úvodu empirické části byly potvrzeny – 1) děti umí vyjmenovat alespoň tři lidská práva; 2) 89 % respondentů se o existenci lidských práv dovědělo prostřednictvím školy; 3) ve školních vzdělávacích programech vybraných škol byla zmiňována úcta, tolerance a spolupráce; 4) děti potvrdily, že problematika lidských práv je vyučována v rámci občanské výchovy a mezipředmětové provázání tohoto tématu neuváděly. Jedna hypotéza se nepotvrdila – všechny děti sice považují za důležité se výchově k úctě k lidským právům věnovat, ale 90 % z nich se domnívá, že je to v rámci výuky na základní škole předčasné a přesunuly by toto téma až na střední školu. Jedna hypotéza nebyla potvrzena jednoznačně – 48 % dětí ví, že jejich škola má školní vzdělávací program a má přehled o jeho obsahu, 48 % o něm neví a 4 % o něm ví, ale netuší, o čem pojednává. Z toho vyplývá, že povědomí o ŠVP je bohužel neuspokojivé.

Aby byli mladí lidé vybaveni k plnohodnotnému životu a nekonfliktním mezilidským vztahům, je nutné je vychovávat v rodinách i ve školách k sebeuvědomění, k toleranci, k zájmu o okolí, přivést je ke zdravému uspořádání hodnotového žebříčku.

⁷⁶ Doležalová J., Lašek J., Vybraná témata pedagogiky a psychologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, str. 78

Sebepoznání je důležité pro pěstování sebeúcty a smyslu pro vlastní důstojnost, umožňujících respektovat práva a odlišnosti ostatních. Tento proces rovněž umožňuje postupně opouštět vžitě představy, názory, zaběhnuté myšlenkové stereotypy (ovlivňované pohlavím, vzděláním, věkem, národností, rasou, tradicí), které znemožňují často respektovat jiné názory.⁷⁷ Jestliže se škola snaží ovlivňovat právě tyto stereotypy a navazuje-li v tom na působení v rodině, je možné předpokládat, že mladá generace bude tolerantnější k odlišnostem.

⁷⁷ Horká H., *Výchova pro 21. století – koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 2000, str. 87

RESUMÉ

Obsahem diplomové práce byl význam výchovy dítěte k posilování úcty k lidským právům, úkolem výzkumu bylo zjistit, v jaké míře je ve školních vzdělávacích programech základních škol zahrnuta výchova, která v dorůstající generaci posiluje úctu k lidským právům. Pomocí srovnání záměrů škol a zpětné vazby od žáků bylo možno posoudit, jaký je stav výchovy k posílení úcty k základním lidským právům. Jak pedagogové využívají možnosti současného základního školství a mezipředmětovými vazbami přirozenou cestou odhalují žákům provázanost zdánlivě nesouvisejících problematik.

První kapitola pojednává o aktuálnosti tématu dodržování lidských práv, o zásadním vlivu rodiny i školy na hodnotový systém dítěte, na základě kterého lze pak rozvíjet schopnost komunikace, respektu vůči odlišnostem jakéhokoli rázu. Upozorňuje na pseudopotřeby, které dětem, ale nejen jim vnukává reklama a média. Nastiňuje provázanost výchovy a výuky v rodinách a školách se sociální pedagogikou, která má transdisciplinární charakter a jejích poznatků lze využívat i k výchově dětí k úctě k lidským právům. V kapitole je zmíněno, že podnětem ke vzniku dokumentů hájících lidská práva byly hrůzy druhé světové války. Je zde prezentováno jedno z možných členění lidských práv.

Druhá kapitola představuje Národní program rozvoje vzdělání v ČR, hovoří o seznámení dětí s lidskými právy a úloze školy v tomto procesu, kdy je tato instituce zprostředkovatelem výchovy týkající se lidských práv. Kapitola seznamuje s Rámcovým vzdělávacím programem a školními vzdělávacími programy. Obsahuje také možné vymezení mezipředmětových možností výchovy k úctě k lidským právům.

Ve třetí kapitole jsou představeny čtyři vybrané základní školy, jejichž žáci se zúčastnili dotazníkového šetření a jejich školní vzdělávací programy. Jsou zde stanoveny hypotézy. Následně jsou prezentovány odpovědi na dotazník a je vyhodnoceno, zda byly hypotézy potvrzeny nebo vyvráceny.

V závěru práce je zhodnoceno porovnání výsledků dotazníku a analýzy školních vzdělávacích programů vybraných škol. Je možné shrnout, že rámcový vzdělávací program je dokument postihující celou šíři vzdělávání jak z pohledu vědomostí,

znalostí, dovedností a schopností, tak z pohledu postihnutí všech témat, která jsou důležitá pro rovnoprávné soužití všech lidí bez rozdílu. Školní vzdělávací programy, které z něho vycházejí, však mají přes jasnou a výstižnou formulaci prakticky pouze deklaratorní charakter. Povědomí mladých lidí ve věku od 14 do 16 let podle provedené sondáže bohužel neodpovídá tomu, že by se školám dařilo naplňovat, co hlásají jejich ŠVP. Obecněji lze podle pozorování mladých lidí konstatovat, že jejich chování, zejména ve velkých městech, nenasvědčuje tomu, že by na ně úspěšně působila škola ve smyslu předsevzetí deklarovaných ve vzdělávacích programech. Je třeba však přihlídnout k tomu, že jinak se mladý člověk chová ve skupině a jinak, když jedná sám za sebe. V tomto směru lze předpokládat, že úcta k člověku, morální zásady, tolerance a vědomí sounáležitosti s okolím jsou v nich minimálně zasety a po bouřlivém období hledání sama sebe se budou projevat i v jejich chování. Posoudit tedy dopad přijetí nové koncepce vzdělávání podle Národního vzdělávacího plánu bude zřejmě možné až po delším časovém období.

Poznatky vyplývající z předložené práce by mohly být využity při pedagogické praxi. Při práci s mladou generací by mohly být podkladem i pro práci sociálních pedagogů. Výsledky sondáže by mohly pedagogům posloužit jako příklad, jak může na žáky působit jejich výuka. Tato práce může být inspirací pro sladění tematického a časového plánu výuky v takových předmětech jako je občanská nauka, rodinná výchova, multikulturní výchova a další příbuzné předměty, týkající se výchovy k uvědomování si důležitosti lidských práv a jejich respektování.

Základní škola dnes nemůže plnit pouze funkci vzdělávací a naučit děti jen znalostem obsaženým v učebnicích, ale měla by – a věrme, že existují případy, kdy tomu tak skutečně je – otevírat školákům daleko širší obzory. Naučit je, že přijatá pravidla neznamenají jejich omezení, ale naopak záruku toho, že budou-li dodržována všemi, poskytnou všem také široký prostor pro užívání si všech lidských práv, která člověku zaručují jeho svobodné a důstojné bytí. Škola společně s rodinou dětem pomáhá utvořit si pohled na svět. Seznamuje je s odpověďmi na jejich všetečné otázky. V předmětech jako je např. rodinná výchova a občanská výchova jsou děti seznamovány se společenským chováním, morálními, kulturními, estetickými normami.

„Cesta dlouhá tisíc kilometrů vždy začíná jediným krokem.“

Lao-C'

ANOTACE

Bc. Hana Eckertová: Výchova dítěte k posilování úcty k lidským právům

Diplomová práce, Zlín: UTB, 2010

Diplomová práce je zaměřena na význam výchovy k posilování úcty k lidským právům. Zkoumá aspekty ovlivňující děti ve věku 14 - 16 let, podíl základního školství na vědomí důležitosti lidských práv. Věnuje se šetření provedenému ve čtyřech základních školách.

Klíčová slova:

lidská práva, základní škola, výchova, děti, společnost, potřeby, hodnoty, rodina

ANNOTATION

Bc. Hana Eckertová: Education of the Child to Enhance the Respect to Human Rights

The diploma thesis. Zlín: UTB 2010

The diploma thesis is focused on the importance of education in strengthening respect to human rights. This work researches the aspects of influencing children in the age of 14 to 16 years, the share of primary education in awareness of importance the human rights. This diploma work pay to research in four primary schools.

Keywords:

human rights, primary school, education, children, society, needs, values, family

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BRANDER P., OLIVEIRA B., GOMES R., ONDRÁČKOVÁ J., KEEN E., SURIAN A., LEMINEUR M., SUSLOVA O., KOMPAS Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-827-3
- DEKLARACE PRÁV DÍTĚTE. Praha: Informační ústředí OSN, 1979
- DOLEŽALOVÁ J., LAŠEK J., Vybraná témata pedagogiky a psychologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-077-9
- ELLER O., JÍLEK D., Rukověť mezinárodního práva. Brno: Institut mezioborových studií, 2006
- HAVLÍK R., KOŤA J., Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7
- HORKÁ H., Výchova pro 21. století – koncepce globální výchovy v podmínkách české školy. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0
- KODÝTKOVÁ D., Buď anebo v rodinné výchově. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977
- KOHOUTEK R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM Akademické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7204-105-3
- KRAUS B., Sociální pedagogika. Brno: Institut mezioborových studií, 2004
- KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al. Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS B., Teorie výchovy. Brno: Institut mezioborových studií, 2006
- KUBA J., Filosofie lidských práv a právo. Plzeň: Západočeská univerzita 1999, 2. vydání, 146 s.
- Listina základních práv a svobod. Horšovský Týn: Nakladatelství Jiří Křiška, 1996
- LOCK. J., O výchově: výběr z díla. Praha: SPN 1984, 1. vydání, 229 s.
- MATĚJČEK, Z., JANDOUREK, J. a kol. Naděje není v kouzlech. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-350-1
- MATĚJČEK Z., Psychologické eseje. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0892-8
- MATĚJČEK Z., Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986. 735 21 – 08/31
- MOLEK P., JÄGER P., Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium s.r.o., 2007. ISBN 978-80-903786-5-0

- MÜHLPACHR P., Problémy současné společnosti. Brno: Institut mezioborových studií, 2004
- NAKONEČNÝ M., Úvod do psychologie. Praha: Academia, 2005, ISBN 80-200-0993-0
- NAKONEČNÝ M., Základy psychologie. Praha: Academia, 2004, ISBN 80-200-1290-7
- Národní program rozvoje vzdělání v ČR Bílá kniha, Praha: nakladatelství Tauris, 2001, ISBN 80-211-0372-8
- SÝKORA F., Sociální komunikace. Brno: Institut mezioborových studií, 2003
- ŠIŠKOVÁ T., Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-182-2
- ZAPLETAL L., JILČÍK T., Sociologie I. Brno: Institut mezioborových studií, 2003
- <http://app.edu.cz>
- <http://clovekvtisni.cz>
- <http://cs.wikisource.org/wiki/U%C5%BEivatel:Flambelle/Skladi%C5%A1t%C4%9B>
- <http://www.euractiv.cz/osoby-a-institute/zastoupeni-evropske-komise-v-cr/39/institute>
- <http://www.eurodesk.cz>, <http://eurodesk.org>
- <http://www.helcom.cz>
- http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=51&
- <http://www.msmt.cz/>
- <http://poradna-prava.cz>
- <http://www.unicef.cz/>
- <http://www.zs.slavkovub.indos.cz/>
- <http://www.zs.streliceubrna.cz/>
- <http://www.zs.ujezdubrna.info/svp/svp.htm>
- <http://www.zsmarianske.cz/charakteristika-skoly.htm>

PŘÍLOHA č. 1

DOTAZNÍK PRO DOSPÍVAJÍCÍ MLÁDEŽ

OSMÝCH A DEVÁTÝCH TŘÍD ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Průzkum probíhá v rámci zpracování diplomové práce

Bc. Hany Eckertové - studentky 3. semestru magisterského studia

oboru Sociální pedagogika Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Datum vyplnění: dívka chlapec věk:

1. Znáš alespoň tři lidská práva? Pokud ano, vyjmenuj je:

- 1)
 - 2)
 - 3)
 - další:
-

2. Vzpomeň si, kdy ses o existenci lidských práv dověděl(a) a prostřednictvím koho?

3. Domníváš se, že jsi byl(a) dostatečně informován(a) o existenci školního vzdělávacího plánu a že víš, co ŠVP vaší školy obsahuje?

4. V rámci kterého předmětu by podle tvého názoru měli být žáci seznamováni s problematikou lidských práv?

5. Považuješ za důležité se otázkou lidských práv vůbec v rámci výuky na základní škole zabývat? Svoje stanovisko krátce vysvětli.

6. Myslíš si, že je třeba vychovávat k úctě k lidským právům? Jestli ano, v jakém věku by tato výchova měla začít, kdo se jí má věnovat (především rodina nebo škola nebo jiné instituce...) a kdy tato výchova končí?

7. Vyber odpověď, která je dle tvého názoru nejbližší pravdě na otázku: Věnuje se na vaší škole lidským právům dostatečná pozornost?

- a) mám pocit, že se o nich mluví až moc
 - b) občas je o nich řeč v rámci hodiny (uveď předmět)
 - c) byli jsme seznámeni se základními informacemi, ale nijak jsme toto téma širěji nerozebírali
 - d) tématem lidských práv a jejich dodržování jsme se zabývali docela intenzívně
-

Děkuji ti za čas, který jsi tomuto dotazníku věnoval(a). ☺

Hana Eckertová

„NIKDY SE NEBOJ POZVEDNOUT
SVŮJ HLAS PROTI BEZPRÁVÍ, LŽI A CHAMTIVOSTI.
POKUD BY TO UDĚLALI VŠICHNI LIDÉ NA SVĚTĚ,
ZMĚNILO BY TO ZEMI.“

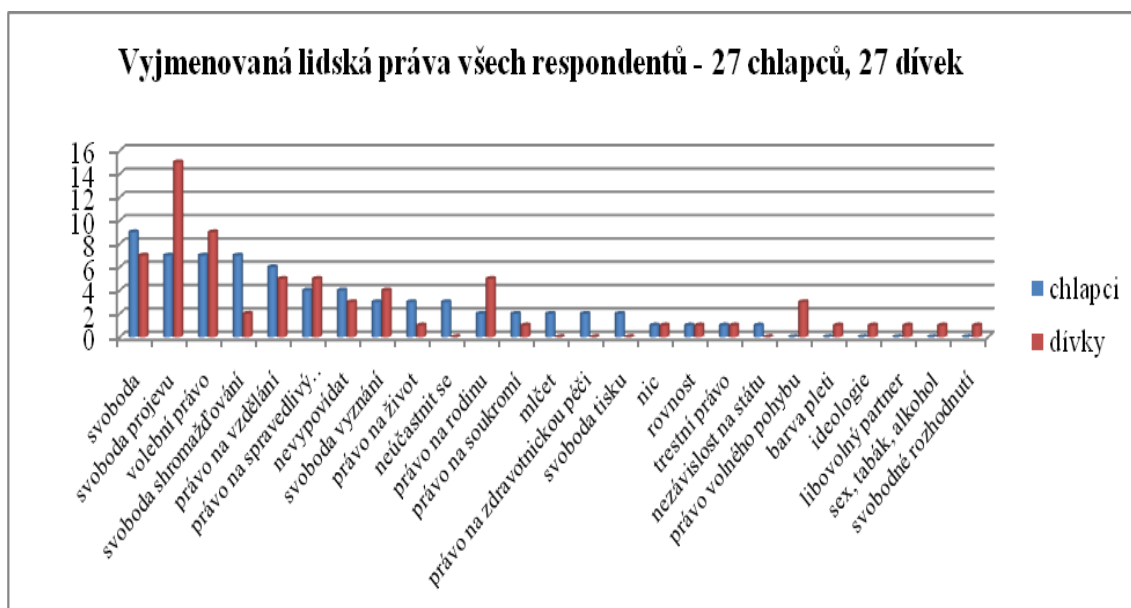
William Faulkner

PŘÍLOHA č. 2

Odpovědi na otázku č. 1: Znáš alespoň tři lidská práva? Pokud ano, vyjmenuj je:

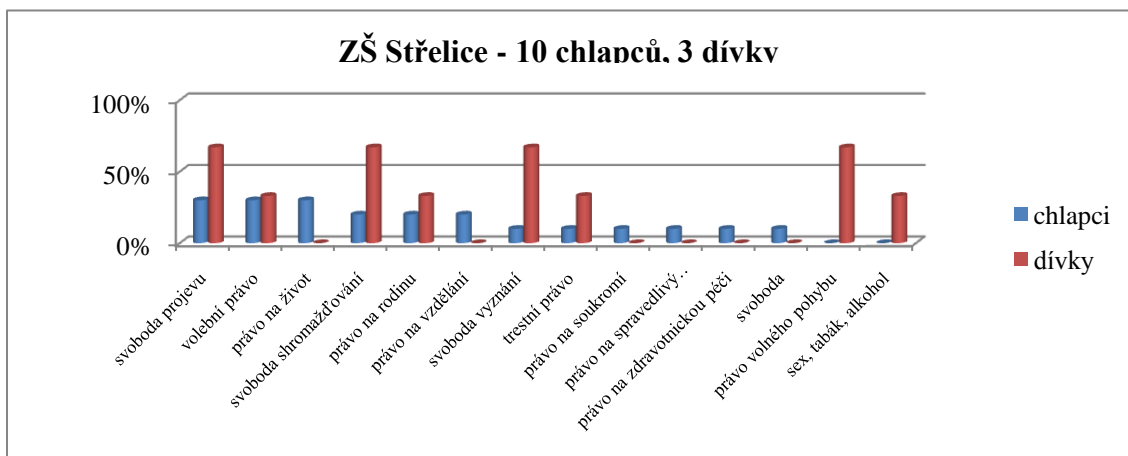
Graf č. 1/2 znázorňuje všechny uvedené odpovědi všech respondentů (27 chlapců a 27 dívek). Na ose X jsou vyjmenovány odpovědi tak, jak byly zaznamenány v dotaznících, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi.

Graf č. 1/2

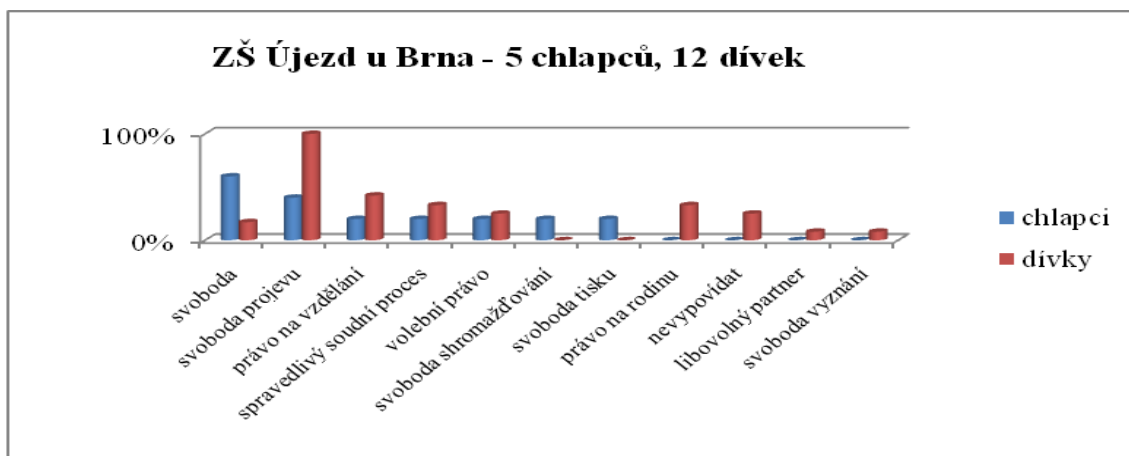

Grafy č. 1/3, 1/4, 1/5 a 1/6 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 1, na ose X jsou vyjmenovány odpovědi tak, jak byly zaznamenány v dotaznících, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi.

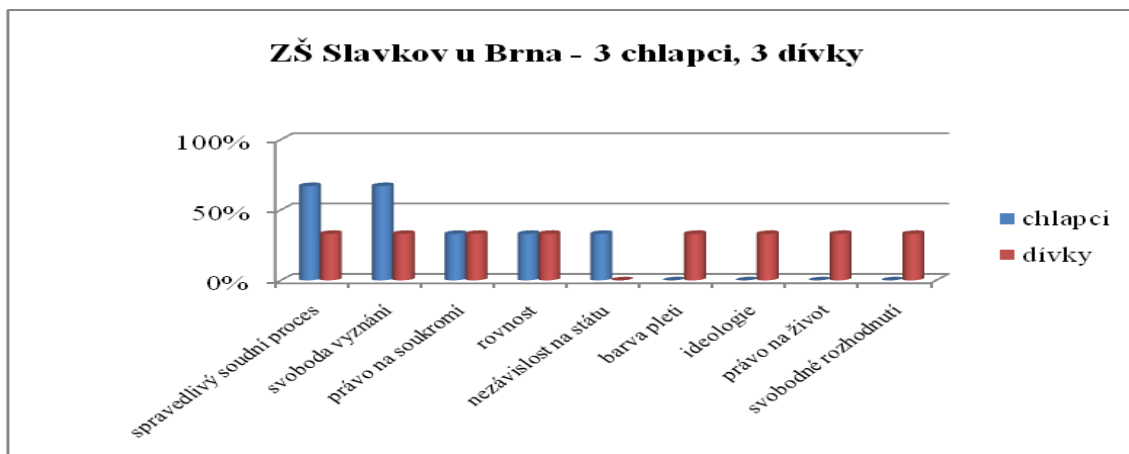
Graf č. 1/3

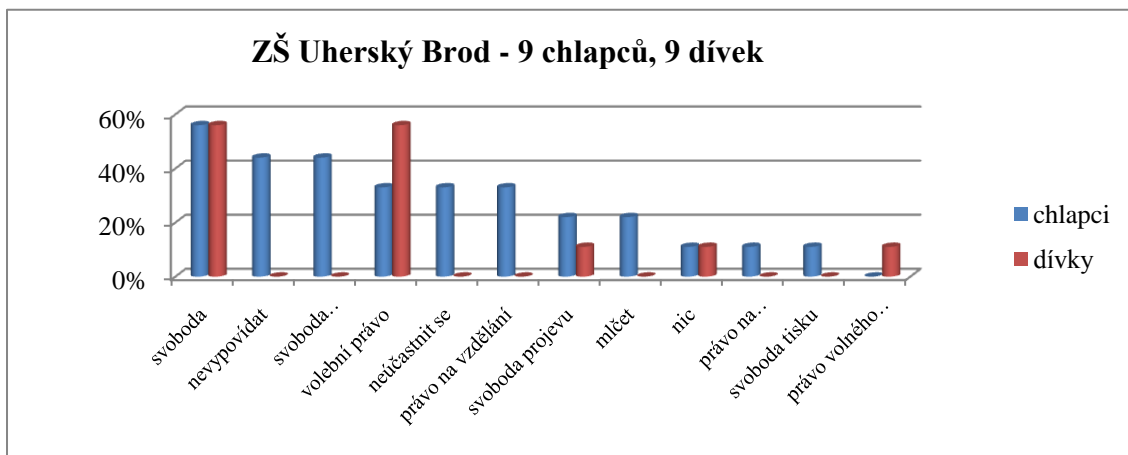
Graf č. 1/4

Graf č. 1/5

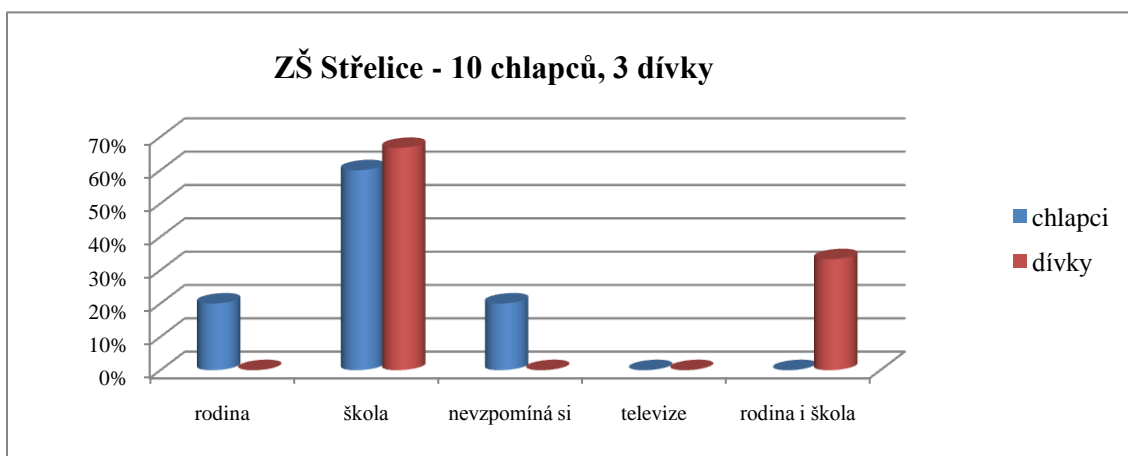
Graf č. 1/6

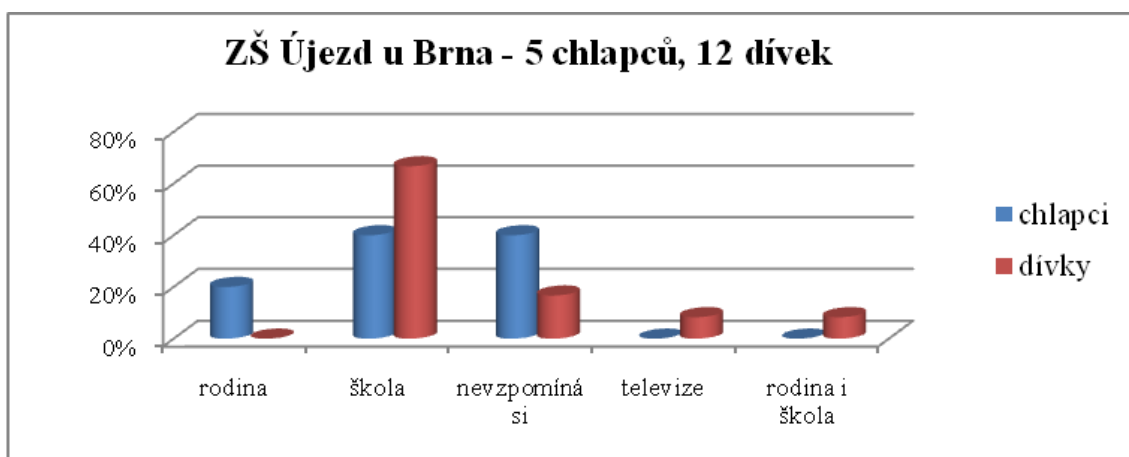
Odpovědi na otázku č. 2: Vzpomeněš si, kdy ses o existenci lidských práv dověděl(a) a prostřednictvím koho?

Grafy č. 2/2, 2/3, 2/4, a 2/5 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 2 na ose X jsou vyjmenovány odpovědi tak, jak byly zaznamenány v dotaznících, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

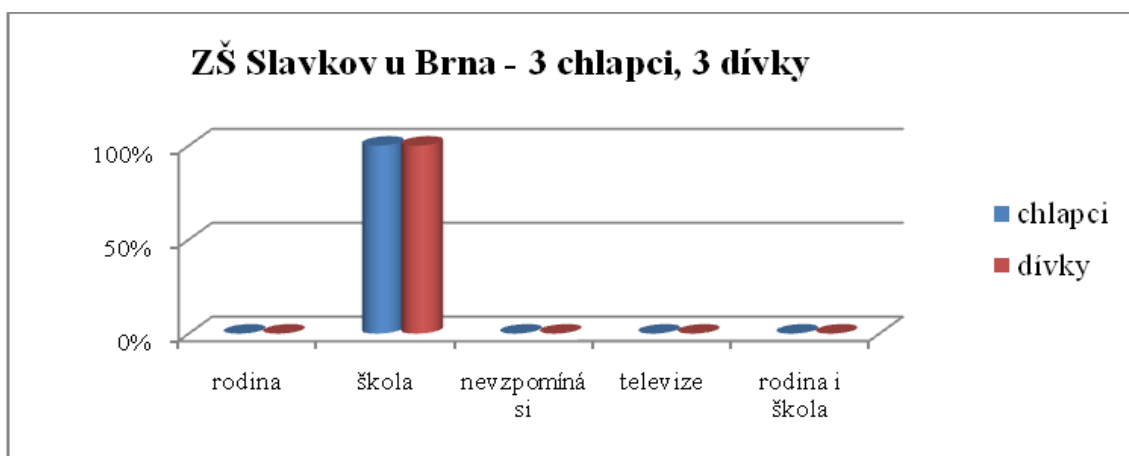
Graf č. 2/2

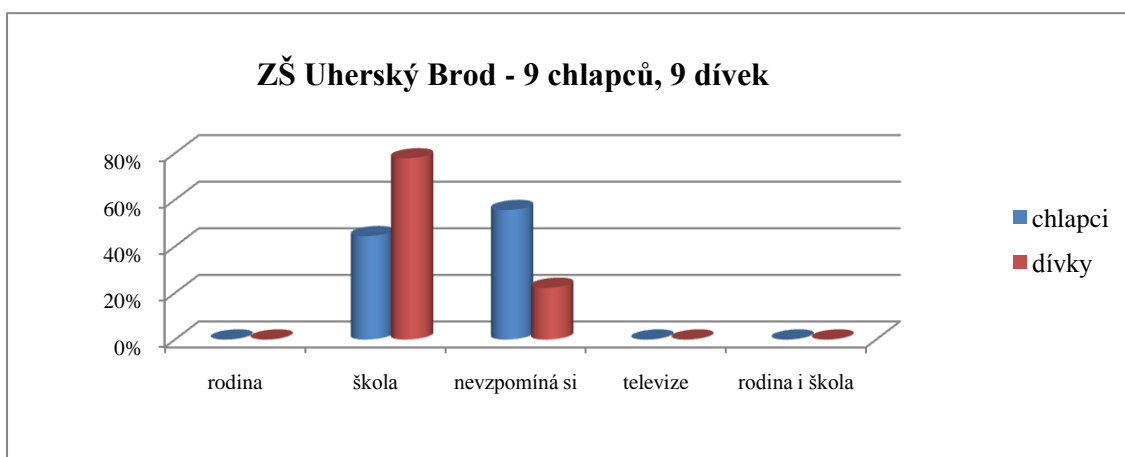
Graf č. 2/3

Graf č. 2/4

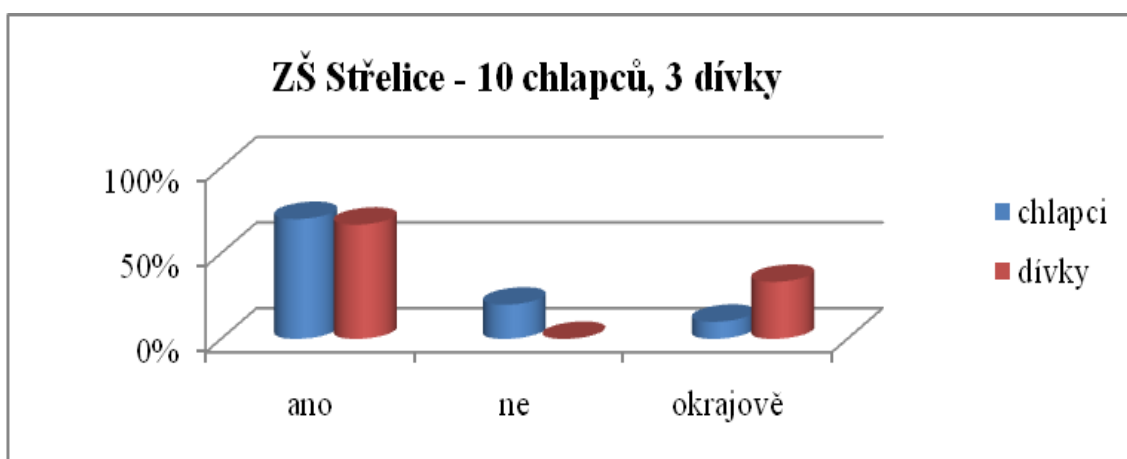
Graf č. 2/5

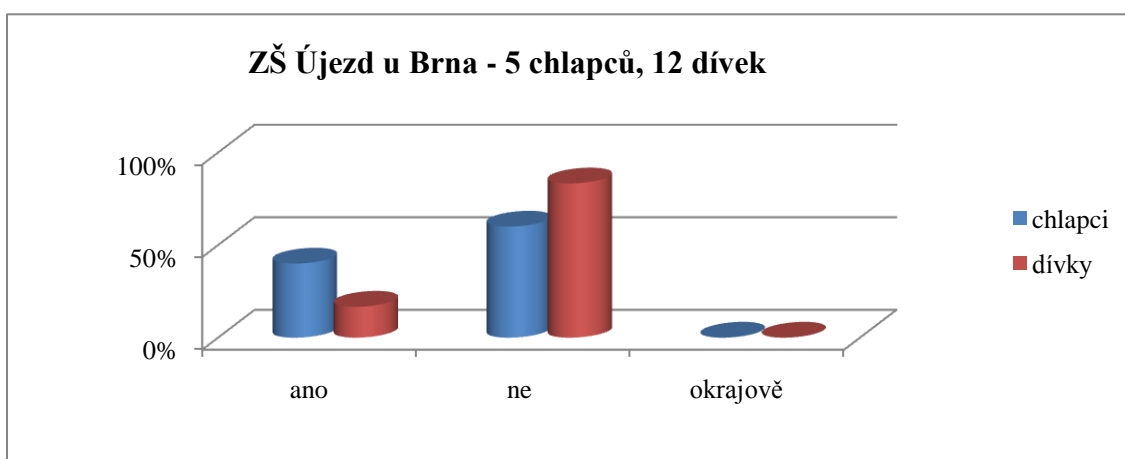
Odpovědi na otázku č. 3: Domníváš se, že jsi byl(a) dostatečně informován(a) o existenci školního vzdělávacího programu a že víš, co ŠVP vaší školy obsahuje?

Grafy č. 3/2, 3/3, 3/4, a 3/5 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 3 na ose X jsou vyjmenovány odpovědi, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

Graf č. 3/2

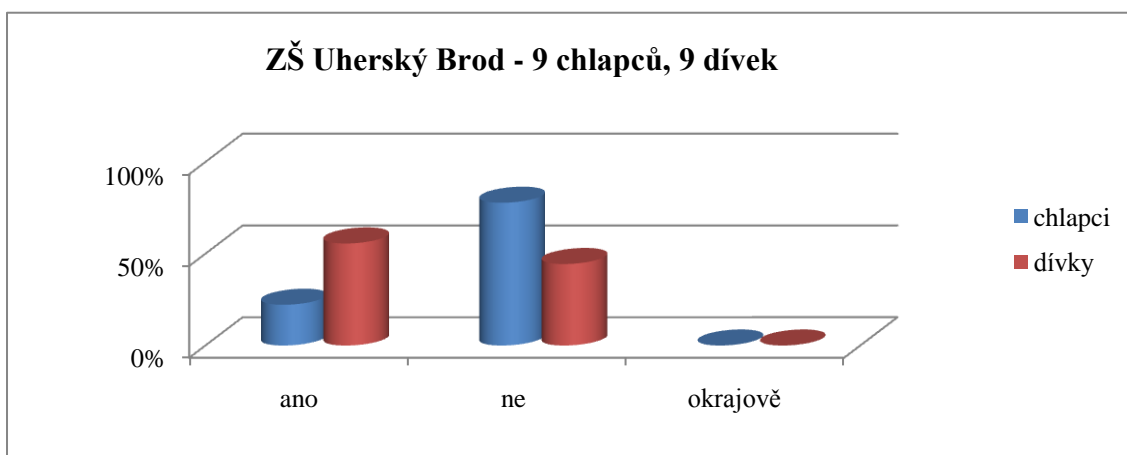
Graf č. 3/3

Graf č. 3/4

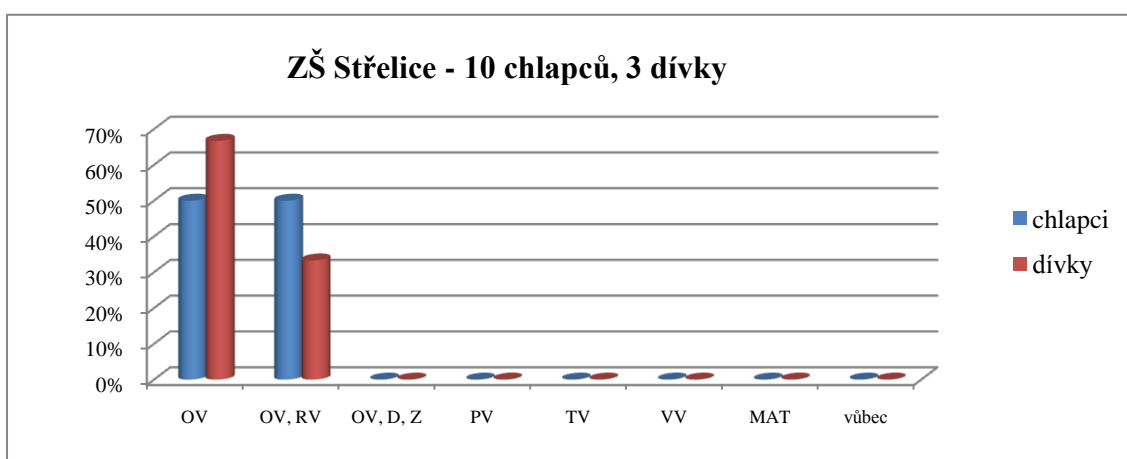
Graf č. 3/5

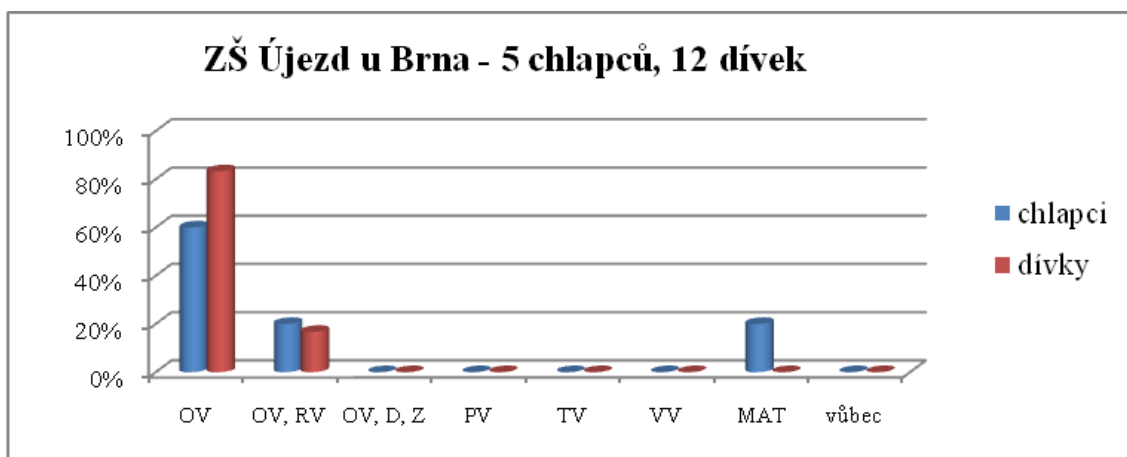
Odpovědi na otázku č. 4: V rámci kterého předmětu by podle tvého názoru měli být žáci seznamováni s problematikou lidských práv?

Grafy č. 4/2, 4/3, 4/4, a 4/5 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 4 na ose X jsou vyjmenovány odpovědi tak, jak byly zaznamenány v dotaznících, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

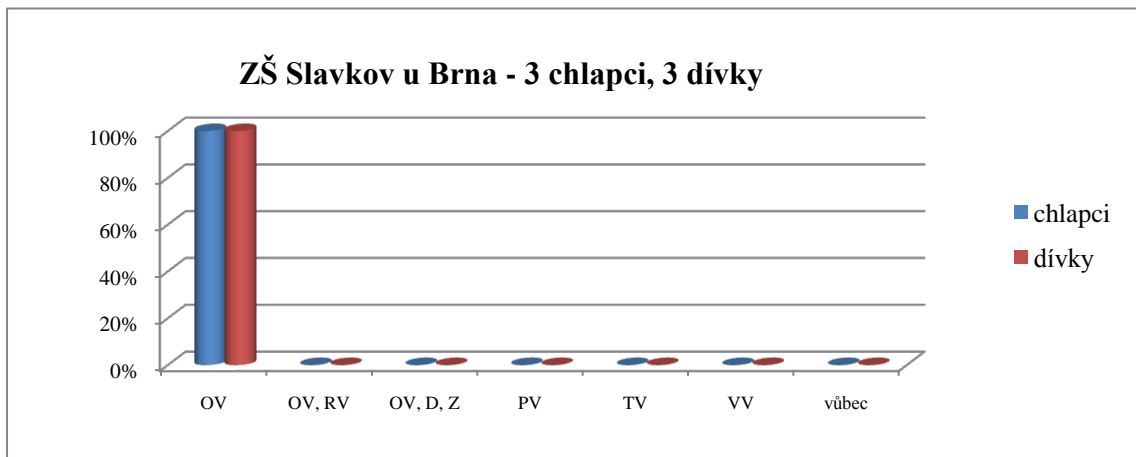
Graf č. 4/2

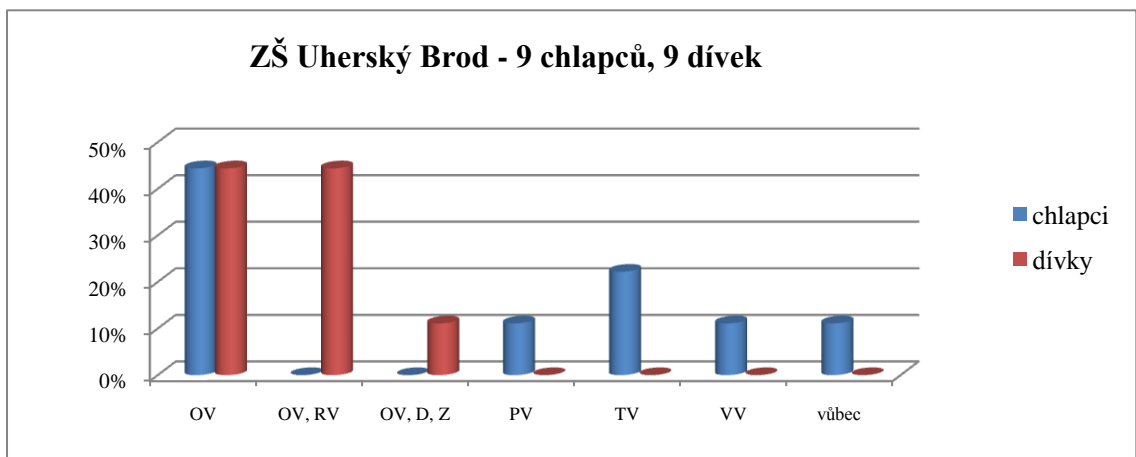
Graf č. 4/3

Graf č. 4/4

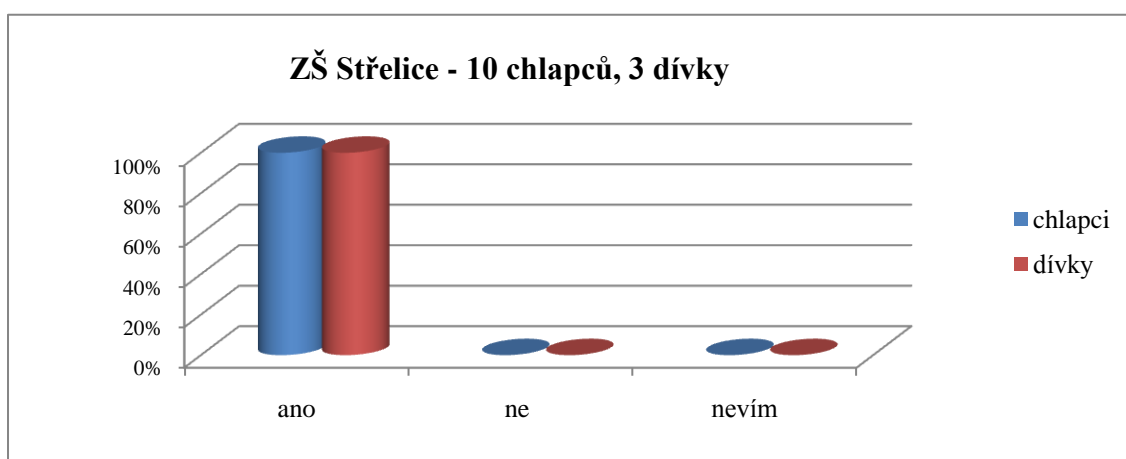
Graf č. 4/5

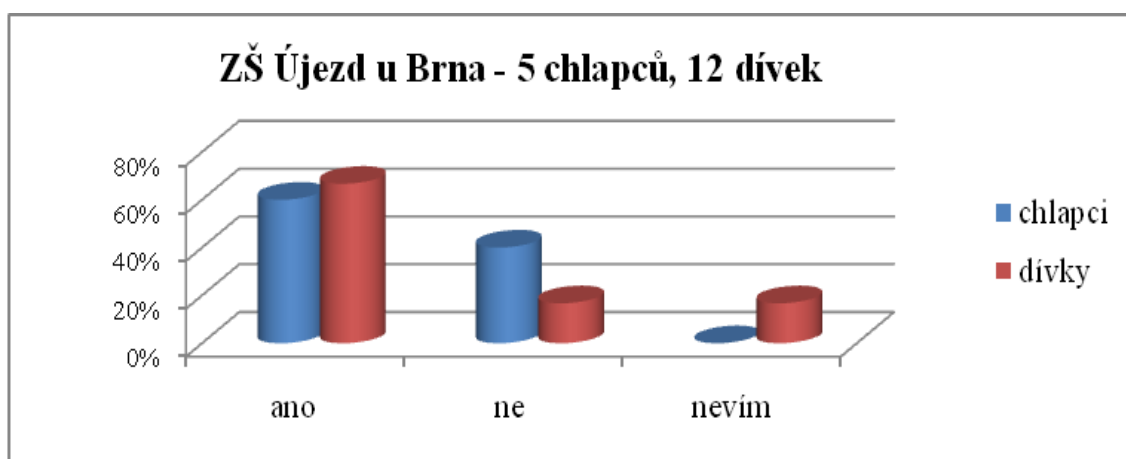
Odpovědi na otázku č. 5: Považuješ za důležité se otázkou lidských práv vůbec v rámci výuky na ZŠ zabývat?

Grafy č. 5/2, 5/3, 5/4, a 5/5 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 5 na ose X jsou vyjmenovány odpovědi, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

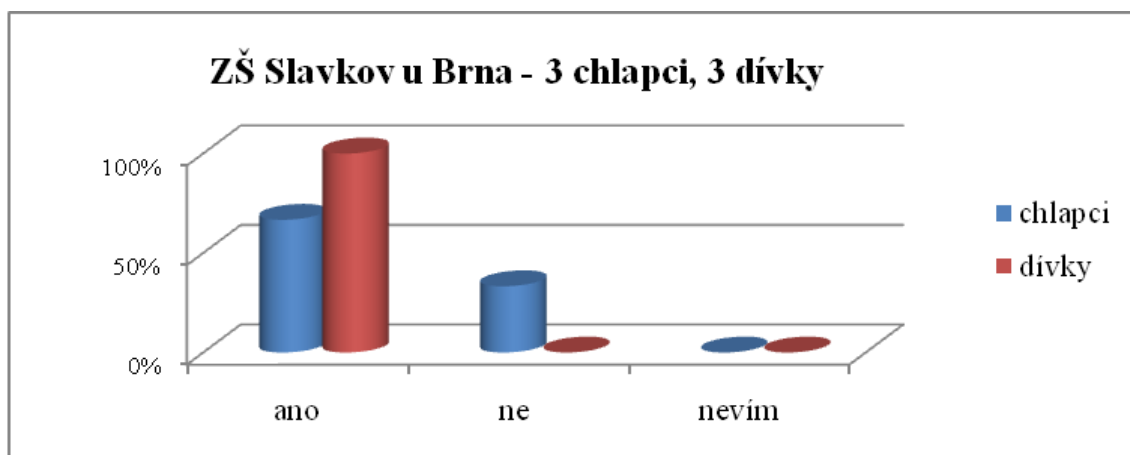
Graf č. 5/2

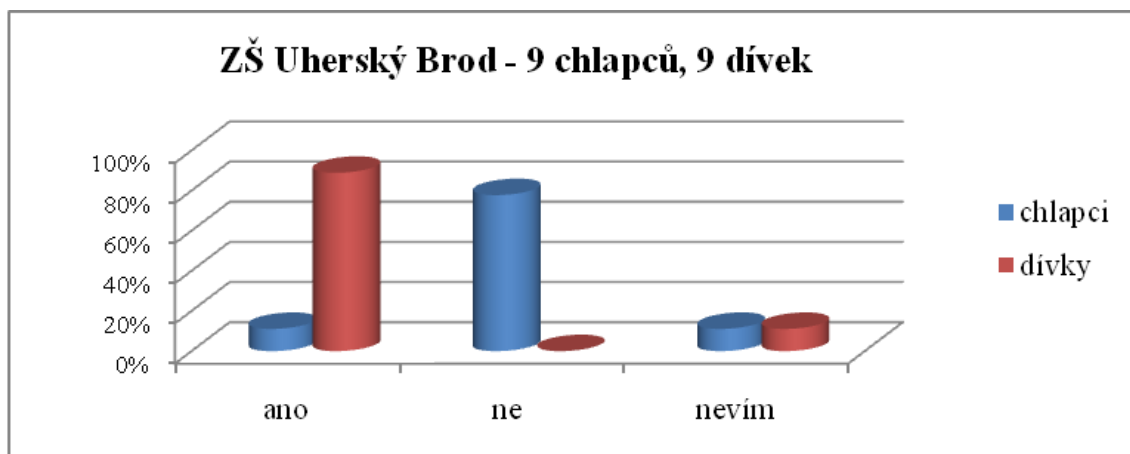
Graf č. 5/3

Graf č. 5/4

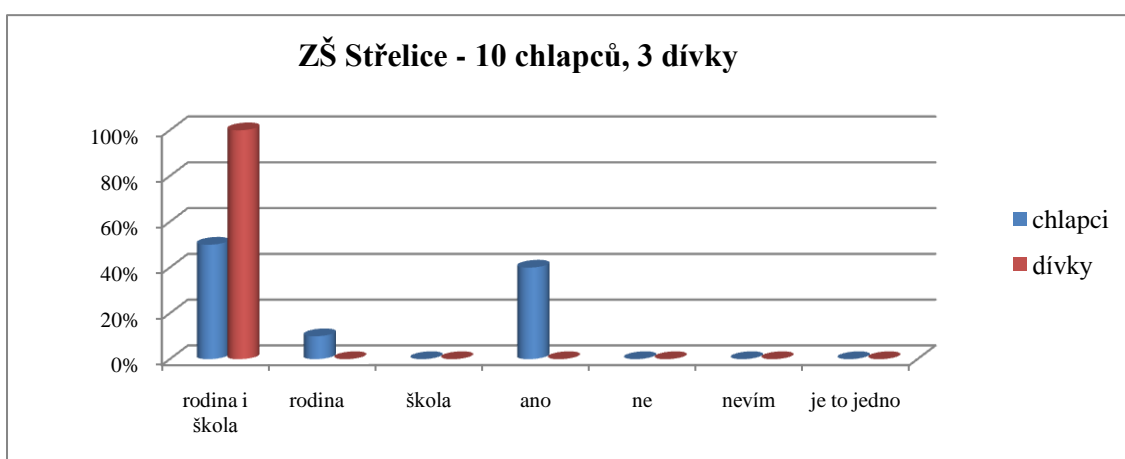
Graf č. 5/5

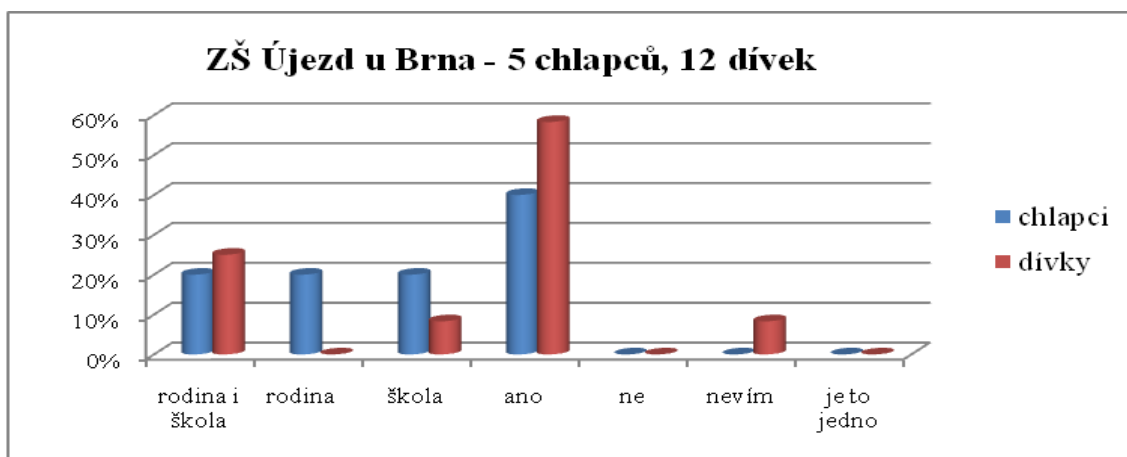
Odpovědi na otázku č. 6: Myslíš si, že je třeba vychovávat k úctě k lidským právům? Jestli ano, v jakém věku by tato výchova měla začít, kdo se jí má věnovat (především rodina nebo škola nebo jiné instituce) a kdy tato výchova končí?

Grafy č. 6/3, 6/4, 6/5 a 6/6 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 6 na ose X jsou vyjmenovány odpovědi tak, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

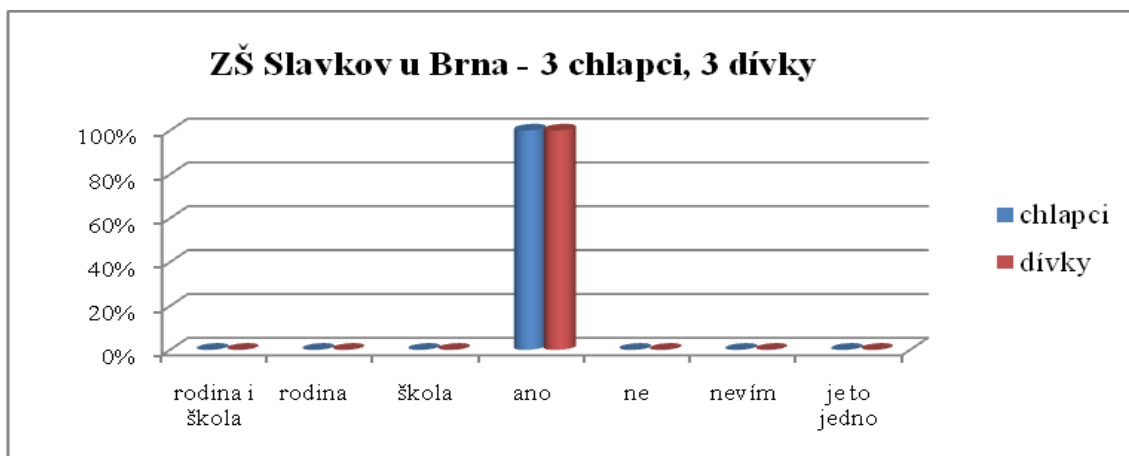
Graf č. 6/3

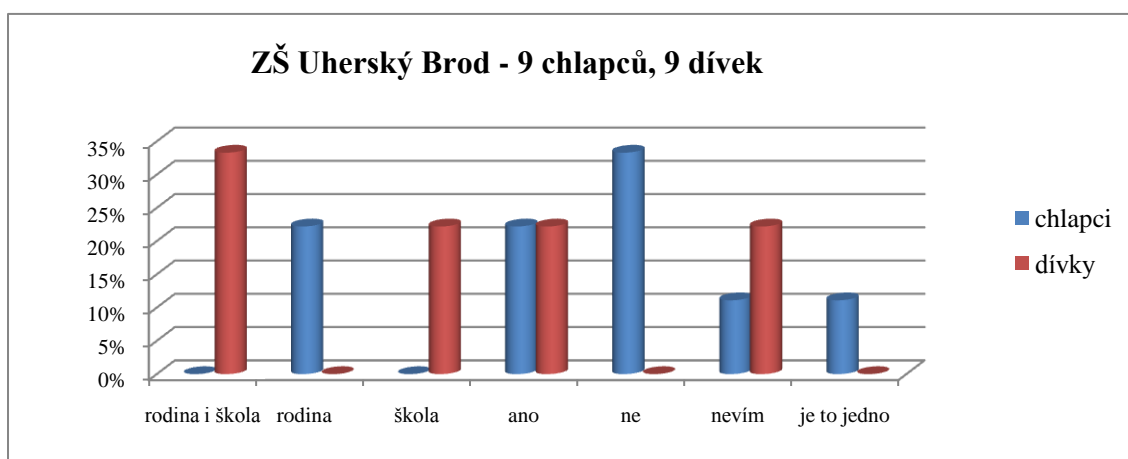
Graf č. 6/4

Graf č. 6/5

Graf č. 6/6

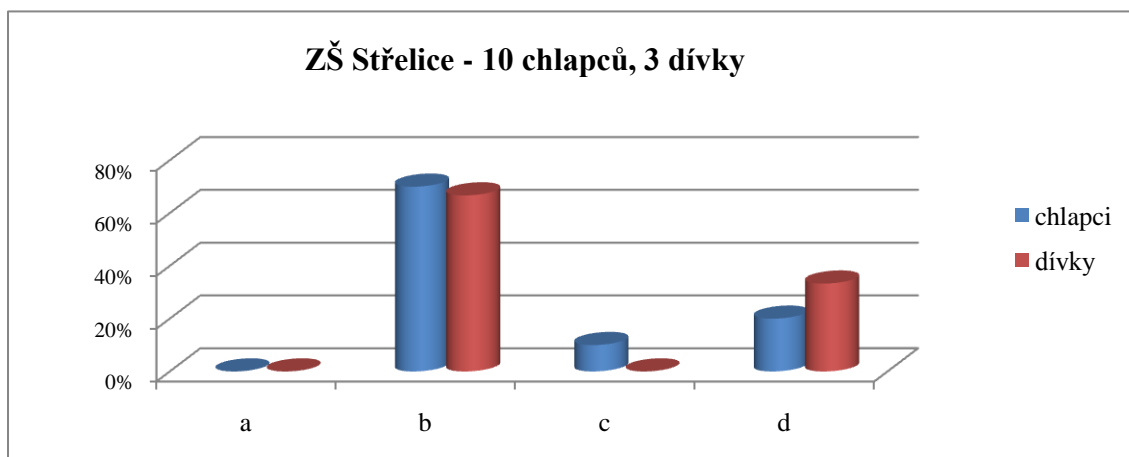

Odpovědi na otázku č. 7: Vyber odpověď, která je dle tvého názoru nejbližší pravdě na otázku: Věnuje se na vaší škole lidským právům dostatečná pozornost?

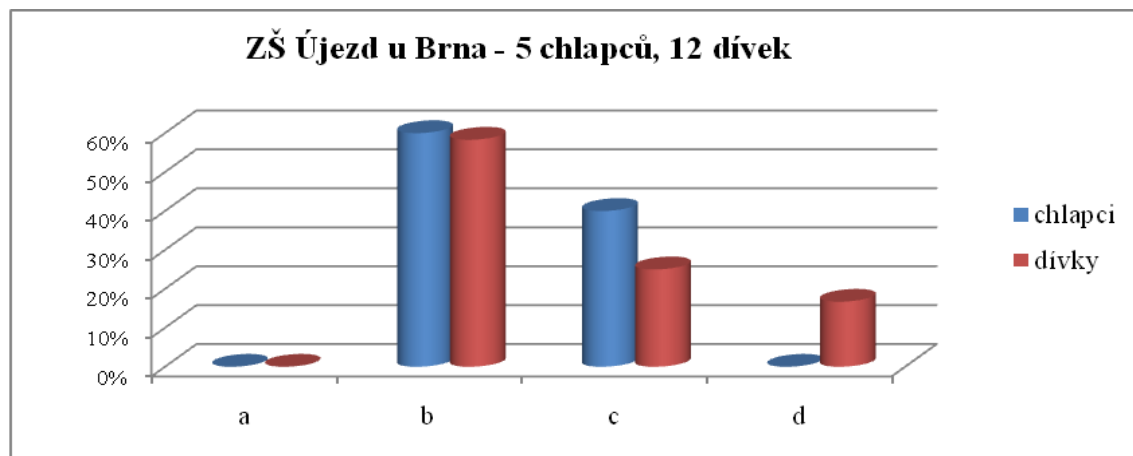
- a) mám pocit, že se o nich mluví až moc
- b) občas je o nich řeč v rámci hodiny (uved' předmět)
- c) byli jsme seznámeni se základními informacemi, ale nijak jsme toto téma širěji nerozebírali
- d) tématem lidských práv a jejich dodržováním jsme se zabývali docela intenzívně

Grafy č. 7/3, 7/4, 7/5, a 7/6 znázorňují odpovědi jednotlivých škol v rozdělení na chlapce a dívky na otázku č. 7 na ose X jsou možnosti odpovědí a, b, c, d, osa Y zobrazuje četnost každé odpovědi v procentech.

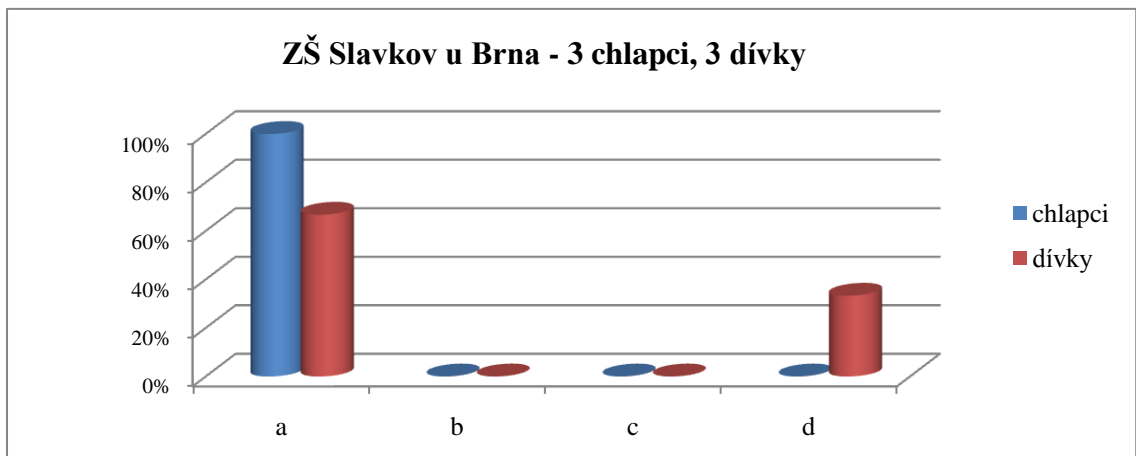
Graf č. 7/3

Graf č. 7/4

Graf č. 7/5

Graf č. 7/6

